

Et artale klipp fra  
"Adressavisen", T. min  
fra 1992 og 1998.

Vesentlig tilskudd (for 50 år  
siden)

Jeg har kopiert den enkelte,  
men alle bøkene kan vel  
også registreres som en enkelt!?

H.R.



ODDVAR  
VALSTAD

# «Gjenreisning» av Finnmark

Lørdag den 13. mars 1948.

## Finnmark i dag: „En nasjonal kjempeskandale“ SKREMMENDE ETTERKRIGSMORAL

„Historisk minnesmerke over de ansvarliges evneløshet“

Brev fra Finnmark forteller om hårreisende forhold. -  
Tragikomisk til det utrolige.



Det «utraderte» Hammerfest byr fortsatt på et trøsteløst skue.



Den dag i dag nå mange flyttemigranter søye seg opp de provisoriske boligene.

Finnmarkskontoret sa at det var best å begynne byggingen fra våren av. Men så var det et attempel på de mange bygger som var tilgjengelig, og så måtte jeg vente. Faktisk stod for døren, men alle skinner skulle bli ordnet like over påstod. Da jeg kom tilbake over vinteren var massen fjerret og så fikk jeg tale noe som vi Finnmarksløst.

For om mulig å få vite til videre arbeidet jeg opp til 11 timer per dag med de provisoriske boligene på et hotell i Tromsø. Det var utrolig, men måtte arbeide med en del tingene. Vi så til slutt at disse byggingene ble ordnet som de skulle bli. Men det var utrolig vanskelig. Det var utrolig vanskelig.

*I de første etterkrigsårene ble det rettet skarp kritikk av gjenreisningsarbeidet i Finnmark.*

**A**DRESSEAVISEN FIKK en rekke brev fra finnmarkinger der de klaget sin nød. De ble beiskere i tonen etter hvert som tiden gikk. Beklagelsene kom fra ulike hold i landsdelen. Det ble fortalt om helt hårreisende forhold om «gjenreisningen» der nord.

Av hensyn til myndighetenes ønske om fred og ro omkring gjenoppbyggingsarbeidet ble ikke brevene offentliggjort. Men det siste brevet, datert 8. mars 1948, var av en slik karakter at Adresseavisen likevel fant det riktig å omtale det.

Det skildret så rystende forhold at en ikke ville unnlate å la leserne få rede på hvordan finnmarkingene selv så på stillingen akkurat da.

En fisker fra Hasvik skrev bl.a. at det fortsatt foregikk helt uforståelig ting i Finnmark. - Jeg har arbeidet i to år for å få byggetomt på min egen eiendom. Men på grunn av «regulering» og alle slags uthalinger er det ikke blitt til noen ting. Her er fremdeles et Klondyke for alle slags eksistenser som vil i Finnmark ikke har bruk for. Det vrir av «administratorens» på hvert eneste lite sted. Og det er an-

Skriv til:  
Oddvar  
Valstad  
Adresseavisen,  
Boks 6070,  
7003  
Trondheim.

satt byggetilsynsmenn med store lønninger i hver eneste krok.

Taksten på husene er en så stor skandale at det vil føre for vidt å komme nærmere inn på. Mens en før krigen regnet med 25 prosent i arbeidsutgifter, er disse nå 30 prosent mer enn de øvrige byggeomkostninger. Alt dette kan vi takke Finnmarkskontoret i Harstad for. Mange av fiskerne her opppe er ennå ikke kommet i gang etter krigen. Det kan vi takke de nåværende politiske ledere for.

Det eneste folket her sier om gjenreisningen er: «Forbannet være du!»

Han hadde bl.a. vandret litt omkring i Vardø ruiner. I den nordligste skanse.

«Ruiner, ja - brakker og en del permanente hus innimellom. Det er Finnmarks ansikt i dag.

Jeg filosoferer litt over det som er skjedd i denne delen av vårt land fra november 1944 til i dag.

Det er de utroligste ting: Både det som hendte etter krigen - og det som har hendt etter. Utrolig er det at menneskene kunne bli så barbariske som tyskerne viste seg å være under sine umenneskelige voldsgjerninger. Utrolig er det at menneskene kunne bli så usle, og simple, som nordmenn har vist seg å være i etterkrigstiden her opppe. De forbytelsener som har funnet sted her, etter krigen, står ikke tilbake for det som skjedde i krigens dager.

Hunder. Ja, tusener, har på en skammelig forbyttersk måte søkt å berike seg på Finnmarks ødeleggelse.

Gjenreisningen i Finnmark kan nærmest karakteriseres som en nasjonal kjempeskandale. Et historisk minnesmerke over de ansvarliges evneløshet.

En levende anskuelighetsundervisning av skremmende etterkrigsmoral.

En fullstendig lovloshetens tilstand har hersket her under gjenoppbyggningen. Praktisk talt ingen kontroll. I allfall ingen effektiv kontroll. Størstparten av gjenreisningskapitalen er havnet hos entreprenørene (profittaiene). Eventyrlige spekulanter. Og hos kontorfunksjonærene. Som det har vært en sann gresshoppesverm av her opppe. Den økonomiske landsvik etter krigen har stilt den økonomiske landsvik under krigen i skyggen.

Stakkars Finnmark. Først rasert av fremmede rebelleer. Dernest ruinet av moralsk defekte landsmenn. Dog, folket har ikke tapt motet. Det må beundres. La oss håpe at de må gå bedre tider i møte. La oss framfor alt be om et nådens besøk fra den levende Gud over folket. Sammen med raseringen og ruineren av materielle verdier, er folkesjelen blitt herjet av mørkets demoniske krefter, som har funnet rike muligheter i et slikt miljø.

Landhandler Emil Johansen i Lebesby skildret hele sin historie fra han 2. november 1944, med maskinpistol ble tvunget av tyskere og nazister til å evakuere. Tre år etterpå bodde han i et sunnrevet telt i Finnmark.

- Ikke nok med at jeg ikke fikk hjelp, skrev han. Etter frigjøringen ble jeg til og med hindret på alle mulige måter i å få tatt fatt på gjenoppbyggningen av mitt tidligere hjem. Til slutt så jeg ingen annen utvei enn å evakuere sørover igjen. Alt var et sant virvar. Kontorene var overfylt med funksjonærer uten ansvar. De bare henviste folk fra det ene kontor til det annet. For å bli kvitt dem. Slik er det ennå i

mars 1948!

Han hadde fått ordnet med materialer, møbler etc. i Trondheim, og fraktet dem oppover til Tromsø på en leid skøyte. Arbeidsfolk hadde han også med, og regnet med å flytte inn til høsten 1946. Men «Finnmarkskontoret» i Harstad slo seg på bakbeina. Et stempel var uteglemt på de mange papirene.

Omsider kunne han ta til med byggingen. Da med påtvinget «fagfolk». Seks i tallet. Det meste de arbeidet å en dag var fem timer. De skulle ha samme betaling enten de arbeidet to eller fire timer. Resten av dagen gikk med til fortøring av denaturert sprit, heimbrennstoff, karve - og overtredelse av det sjette bud. «Fagfolkene» som alle var søftra, lot oss forstå at de var kommet til Finnmark for å «leve livet» og tjene penger. Dog ville han tilføye at det i denne bermen også fantes enkelte dyktige arbeidere.

Finnmark er solgt til et byråkrati som ikke unnser seg for å sende alt slags pakk, skrev Emil Johansen til Adresseavisen. Såsom svindlere, landsvikere, sinnsyke, drukkenbolter - og til og torturister - for å gjenreise Finnmark.

Han foreslo at gjenreisningsmyndighetene og funksjonærene ved Finnmarkskontoret slår opp i salmeboka, og synger salme nr. 612 - brenner alle papirer og skjemaer og reiser hjem. Vil så Stortinget nå bevilge til gjenreisningen av Finnmark, vil det bli brukt til gjenreisning og ikke til vanvidd!



**ÅPNET GRAVENE:** Mere enn 200 mennesker ble henrettet og gravlagt i Falstadskogen i årene 1942-45. Da krigen var slutt ble NS-medlemmer brukt til å åpne gravene. Foto: LEVANGER MUSEUM

# Jakten på Falstadfanger

*En sommernatt 1943 så han to SS-menn gjøre pistolene klare. Seks menn fra Øst-Europa ble henrettet med nakkeskudd og begravd i en grav de selv hadde spadd opp.*

Tekst: **PER Ø. JEVNE**

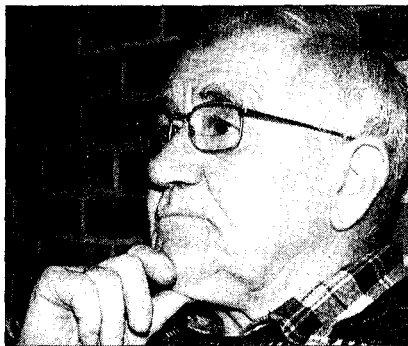
**D**EN FASTE GRAVEREN i Falstadleiren, skriveren Ljuban Vukovic, var ikke tilstede denne natten da henrettelsene fant sted. Men den 25-årige fangen Helge Bydal fra Førde var det eneste vitnet til henrettelsene. Han var blitt kommandert ut med to schæfere for å passe på at ingen av fangene stakk av. Skjedde det, skulle hundene slippes løs på dem. Selv trodde han at han var neste-mann på henrettelseslisten, men han slapp fra det på en mirakuløs måte. Graven til de seks fangene skal forsøkes lokalisert.



Helge Bydal fra Førde, fotografert i dag (t.h) og i Sachsenhausen for mer enn 50 år siden. Han var eneste vitne til en hittil ukjent henrettelse av seks østeuropeiske fanger.

– Han har holdt historien for seg selv i alle disse årene, men da jeg sporet ham opp og besøkte ham, fortalte han meg om episoden, for første gang, sier historiker Trond Risto Nilssen (30), som har reist over hele landet og i Europa for å finne tidligere Falstadfanger. Han har brukt en navneliste som ble utarbeidet til 50-års jubileet i 1995, men etter hvert som han har snakket med gamle fanger har nye navn, som ikke sto på listene, dukket opp.

Det begynner å haste. Fangene fra Falstad må finnes, og det ganske snart. Trond



Risto Nilssen er i Trondheim og på sporet. Han har sendt forespørsler til 270 tidligere fanger og har fått positivt svar fra 130. Bare noen få har vært uvillige til å fortelle sin historie. Han har møtt mange og fått dokumentert en rekke episoder, mange av dem fullstendig ukjente.

Det er ikke bare nye navn som har kommet frem i mitt oppsporingsarbeide, også nye episoder som aldri er blitt fortalt før, er kommet for en dag, forteller han. – Med alle de sidesporene jeg har kommet over i løpet av ett års arbeide, har jeg stoff

nok til å lage flere rapporter om krigens mange menneskeskjebner.

Trond Risto Nilssen er også spesielt interessert i å komme i kontakt med de mange ungguttene, noen helt nede i 13 år, som satt i Falstadleirens Kinderstube.

Det er Levanger kommune som har engasjert Nilssen til å dokumentere det som skjedde av brudd på menneskerettighetene i Falstadleiren, og jakten på fanger har ført ham både til Jugoslavia og Sveits, hvor han har intervjuet eks-fanger.

## 13 nasjoner

– Ialt var 13 nasjoner representert blant fangene, en kom helt fra Java, forteller han. – Mange kom fra Sovjetunionen, og jeg har navn både fra blant annet Jugoslavia, Hviterussland, Ukraina og Russland, som jeg håper å få hjelp til å finne. Ja, en del tyskere satt faktisk også der, og både disse og de tyske vokterne forsøker jeg å finne, for det er for sent.

Omlag 5 000 fanger, deriblant 192 kvinner, satt på Falstad i krigsårene, og de fleste som Trond Risto Nilssen har snakket har vært villige til å fortelle om sine opplevelser. Men ikke alle.

– De som overlevde Majavattn-affæren i 1942, med unntakstilstanden og henrettelsen av de 24 sambygdingene, sier ikke et ord i dag, forteller historikeren.

Slik  
var detODDVAR  
VALSTAD

# Knut Hamsuns dom

For 50 år siden i går kveld falt det i Grimstad dom i saken mot Knut Hamsun. Vår internasjonalt kjente dikter - Nobelprisvinneren - ble dømt til å betale 425.000 kroner i erstatning. Dessuten 250 kroner i saksomkostninger. Begge domsmenn stemte for denne dom. Rettens formann stemte for frifinnelse.

**D**OMSMENNENE FANT AT Hamsun var seg bevisst at han var medlem av NS, og at han ved sin posisjon, ytet tyskerne stor bistand. Han handlet ut fra sitt syn, uten hensyn til hva landets lovlige myndigheter mente.

Hovedforhandlingene startet i Grimstad tirsdag 16. desember, og gikk over to dager. Forlengst var det gjort kjent at det ikke skulle reises påtale mot den 88 år gamle dikter for hans handlinger i okkupasjonstiden. Fordi «intet offentlig hensyn» krevde det.

Knut Hamsun avsto bestemt å søke juridisk bistand i erstatningssaken. Ved åpningen ble det gjort kjent at Hamsun likevel hadde gått med på å ha en jurist som prosessfullmektig i de rent økonomiske spørsmål: advokat Sigrid Stray. Hans juridiske rådgiver gjennom mange år. Hamsun hadde det samme skarpe blikket som før, og så forbausende godt ut. Rak og stolt marsjerte han inn i rettsalen. Vel på plass ved sin advokat, sa han høyt og tydelig:

«Hvor sitter retten? Hvor står han som skal skyte oss?»

## NS-medlem

Hamsun hadde tidligere hevdet at han aldri hadde vært medlem av NS, men nå hadde han kommet til at han nok hadde undertegnet et spørreskjema for innmeldelse; datert 22. desember 1940.

I sin 40 minutter lange forklaring snakket Hamsun sakte. Men høyt og klart. Det var noe patetisk over hele opptreden. Forklaringene var springende, men Hamsunsk, tvers igjennom.

Jeg skal ikke oppta så svært lang tid for den ærede rett, begynte Hamsun. For det er ikke jeg som har annonsert for pressen at nå skal hele mitt synderegister ruller opp. Det var

## Hamsun i retten, - forklarer seg typisk „Hamsunsk“

Vil „gi avkall på å være flink“. - „Det var ikke slik jeg mente det“, sier han. Forsvaret påstår frifinnelse. - Erstatningsdirektoratet fastholder påstanden om 500.000 i erstatning

RETTSSAKEN: Faksimile fra Adresseavisen som refererte fra rettsaken mot Knut Hamsun.

en journalist, som besøkte meg sammen med en mann fra Erstatningsdirektoratet. Selv har jeg skrevet til riksadvokaten at jeg skulle gjøre mitt til at mitt synderegister skulle bli ordentlig og moralsk opprullet.

Mange forsvarer seg med liv og lyst i retten om dagen. Men det later ikke til at det de sier har synderlig innvirkning på dommen. Jeg skal gi avkall på det alt sammen. Jeg vil bare snakke om enkelte ting. Jeg må be den ærede rett om unnskyldning for at de uttrykk jeg må velge i fleng har lett for å overskride min mening.

### Enkelt regnskap

Hva er det da jeg har gjort, spurte Hamsun. Jeg har ikke angitt noen, og ikke gitt penger til frontkjempere eller NS. Det eneste som kan påføres meg, er mine artikler. Så vidt er mitt regnskap enkelt og greit. Jeg har forsøkt å forstå hva NS var for noe, men ble ikke til noe. Er det dette som skal felle meg? Felle meg til jorden? Det er mulig at jeg nå og da har skrevet i NS-ånd. Men jeg vet ikke hva NS-ånd er for noe. Det kan ha sivet inn i meg fra de aviser jeg leste. Fra Aftenposten og Fritt Folk.

Hamsun tenker seg om et øyeblikk, og fortsetter: Tro nå ikke at jeg prøver å redusere det. Gjøre det ringere enn det er. Det kan være galt nok før. Jeg står inne for alt jeg har gjort. Nå, som før.

### Okkupert land

En må huske på at jeg satt og skrev i et okkupert land. Vi var forespeilet at Norge skulle få en fram-tredende plass i det storgermanske riket, som var i emning. Det var det vi trodde på. Jeg trodde på det. Jeg skrev om Norge. At jeg måtte nevne okkupasjonsmakten, skulle være lett å forstå. Jeg skulle jo ikke utsette meg selv for å bli mistenkt. Hva jeg likevel ble.

Da Hamsun kom inn på forholdene på Nørholmen, fikk stemmen en bitter klang.

Jeg var hele tiden omgitt av tyske offiserer i mitt hjem. Jeg måtte få inntrykk av at det var observatører som skulle holde øye med meg i mitt eget hus. Fra forholdsvis høyt tysk hold ble det påpekt at en ikke var tilfreds med meg. Man fikk ikke det ut av meg som man hadde tenkt. Derfor måtte jeg balansere som den mann jeg var; med det navn jeg hadde. Det

er ikke et forsvar. Det er bare en forklaring. En opplysning til den ærede rett.

### Alene i årevis

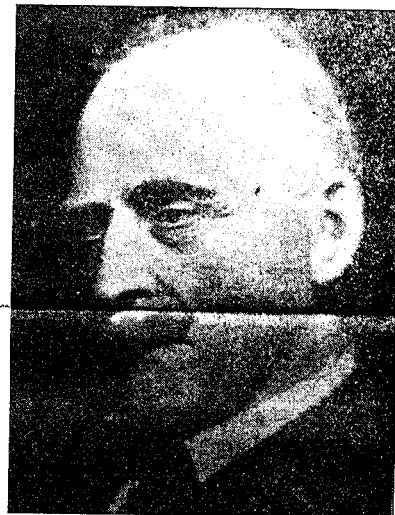
Ingen sa meg at det var galt det jeg satt og skrev. Jeg satt alene på mitt rom i månedvis. I årevis. I alle disse år. Det ble banket i ovnsrøret når jeg skulle komme ned og få mat. Så gikk jeg opp igjen, til meg selv. Aldri kom det et brev til meg.

Et vink. Et godt råd fra omverdenen. Aldri noen hjelp fra min familie. Så ble jeg sittende der, da. Det sto ikke i Aftenposten og Fritt Folk at det var galt det jeg skrev.

Det var ikke galt det jeg skrev. Da jeg skrev det, var det rett. Hva skrev jeg? Jeg skrev for å hindre at norsk ungdom og manndom opptrådte tosket og utfordrende til ingen nytte. Til dem som hoverer over meg nå, fordi de har sverret i det ytre, på overflaten, de har ikke, som jeg, hatt besøk av familier som gråt og bad for sine fedre og sønner. Som kanskje satt i en eller annen piggrådleir, og var dødsdømt. Men jeg hadde ingen makt. Jeg telegraferte til Hitler og Terboven; og til en som het Müller. Det må vel finnes et arkiv et eller annet sted hvor alle mine telegrammer er oppbevart. Dette var også årsaken til at tyskerne ble mistenksomme. De holdt meg som en megler: en alt for pågående megler. Hitler frabad seg mine brev. Han henviste til Terboven. Men Reichskommissaren svarte ikke.

### Besatt av tanken

I stedet for denne, min kanskje fæfengte virksomhet på telegrafan, skulle jeg vel ha dratt til Sverige. Jeg hadde venner der. Min store mektige forlegger. Jeg mente å tjene mitt land best ved å bli hvor jeg var. Drive mitt jordbruk etter evne, og bruke min penn ved siden av. For Norge skulle få en høy plass i det nye Europa. Den tanken begeistret meg. Besatte meg i min ensomhet. Men det gikk skjevent med det jeg tenkte. Jeg minnet meg selv om at alt av kultur i Norge måtte



Knut Hamsun.

om germansk innflytelse for å vinne fram. Også i dette fikk jeg feil. Det førte til at jeg i all verdens øyne og hjerter satt der og svek det Norge som jeg ville heve opp. Det er et tap som jeg har å bære. Men om noen år er allting glemt. Selv den ærede rett er glemt da. Totalt glemt.

Da jeg satt der og skrev, satt jeg altså og forrådte mitt land. Jeg var landsforræder, het det. Jeg følte det ikke slik. Hadde den aller beste fred med meg selv. Den beste samvittighet. Jeg tenkte på et frittstående Norge. Et selvstendig, selvlysende Norge i Europas utkant. Jeg holder det alminnelige omdømme nokså høyt. Jeg holder det norske rettsvesen enda høyere. Men jeg holder det ikke så høyt som min egen bevissthet om hva som er rett og galt. Jeg er gammel nok til å ha min egen rettesnor. Dette var min rettesnor. Jeg har evig og alltid bevart og hevdet hjemlandet i mitt sinn; og jeg akter fremdeles mitt hjemland, mens jeg venter på den endelige dom.

Skriv til:  
Oddvar  
Valstad  
Adresseavisen,  
Boks 6070,  
7003  
Trondheim.

Slik  
var detODDVAR  
VALSTAD

# «Elskovsredet» Vollan

## Oppsiktsvekkende sak om tilstandene på Vollan i 1946

Kvinne besvangret av fangevokter i fengslet?

ESCAPADER I SELLE 16 MED KVINNELIGE MEDLEMMER AV RINNANBANDEN

Rettslig forundersøkelse i gang

**OPPSIKTSVEKKENDE:** Faksimile fra Adresseavisen som hadde en bred omtale av saken.

*Etter frigjøringen i 1945 verserte en rekke historier om at norske mannlige fangevoktere forgrep seg på kvinner som satt inneburet. En riktig delikat affære fra Vollan i Trondheim dukket opp i avisespaltene for ganske nøyaktig 50 år siden.*

**M**orgenposten i Oslo brakte den til torgs. Andre aviser fulgte opp. Godt stoff! Reaksjonene var mange.

Elskovsakten ved Trondheim krets fengsel, avdeling Vollan, skrev seg fra 1946. Avisen opplyste at tre av fangevokterne ble avsatt. Den ene av dem satt arrestert, mistenkt for å ha stått i et noe for intimt forhold til dømte kvinner.

En kvinnelig fange som hadde sluppet ut, hadde ifølge Morgenposten, bekreftet riktigheten av mistanke i denne saken. Hun hadde tilstått at den ene av fangevokterne hadde skjattet også andre oppgaver enn den som hans stilling som vokter innebar. Flere kvinner hadde hatt «forhold» med samme vokter, samt med to andre som var blitt avsatt. Kvinnene nektet. Men innrømmet at vokterne hadde skaffet brennevin, tobakk og mat til dem.

Det var særlig på celle 16 på Vollan at escapadene skulle ha foregått. Kvinnen som hadde tilstått, hevdet til og med at hun hadde vært svanger, men hadde abortert.

Kvinnene skulle ha opptrådt som lokkeduer i fengslet.

«Etter hvert som de kom på god

fot med vokterne, var de svært så lette å behandle, og fangene fikk den maten og de sigarettene de trengte. I enkelte tilfelle ble det også servert dram, for de kvinnelige fanger som var mest medgjørlig.»

Den arresterte fangevokter hadde gått til delvis tilståelse. De andre nektet alt. Bortsett fra å ha budt fangene mat og sigaretter utenom den vanlige fengselskosten.

Etter at saken hadde vært oppe til rettslig forundersøkelse, regnet en med at det ville bli bli reist tiltale mot de tre vokterne. «Iallfall så ville den ene av dem få et ganske kraftig oppgjør med myndighetene.»

Ved henvendelse til Bredvedt fengsel, hvor kvinnene nå satt, fikk Morgenposten bl.a. disse opplysningene av politifullmektig Brodahl:

«På flere punkter stemmer ikke opplysningene med de faktiske forhold som er kommet fram under politiets etterforskning.

Det er riktig at en kvinnelig landssvikfange, under avhøring, har gitt opplysninger som tyder på at forholdene på Vollan ikke var som de skulle være. Vedkommende var fengslet for landssvik, men ikke som medlem av Rinnanbanden.

Det forholder seg nok så at hun var svanger mens hun var fengslet på Vollan. Men noen abort forekom ikke der. Den kom, så vidt politiet bekjent, på en helt naturlig måte, etter at kvinnen var løslatt. Og uten at det i denne forbindelse forelå noe straffbart inngrep.

Det er foretatt bare en arrestasjon i saken. Ingen av de tre vokterne som er siktet, tilhørte den gamle fengselsbetjeningen. Det var folk som ble tatt inn like etter kapitulasjonen. To av dem, deriblant den arresterte, var sluttet da saken kom opp. Den tredje var overflyttet til et annet fengsel.

Politiet kjenner ikke til at den arresterte har avgitt noen tilståelse av betydning. Nå er det forhørsretten som har overtatt etterforskningen. Saken er ennå uklar. Påstand står mot påstand. Det er sågar kommet injurieanmeldelser i forbindelse med den.

Når nå forhørsretten har overtatt saken, må det i alle tilfelle reises tiltale mot den arresterte, for å få rettens avgjørelse. Hvorvidt det vil bli reist tiltale mot de to andre, kan det ikke sies noe bestemt om på det nåværende tidspunkt.

En tidligere fangevokter på Vollan i to år, tillot seg, under pseudonymet «Kassert», å rette en henvendelse til rette vedkommende om at navnene på de tre vokterne som var mistenkt for intimt forhold med de kvinnelige fanger, ble offentliggjort. «På den måten kan den som har gjort sin plikt, slippe å ha mistanken hengende over seg.»

Videre: «Jeg ser at fengselsdirektør Bugge er ute med sitt evindelige «fengselforholdsvan», når det gjelder disse tre bolde riddere. At forholdene ved våre fengsler ikke er slik de burde, er noe alle vet. Men at vakter har hatt forhold med tøser, er ikke fengselsforholdene skyld i.»

– Offentliggjør navnene på de tre impliserte, slik at ikke vi som er uskyldige, får skammen og opinioenen mot oss.

Fengselsdirektøren kunne overfor Adresseavisen ikke etterkomme innsenderens krav om navnene på personer som er siktet. «Saken er fortsatt på etterforskningsstadiet, og i hvilken grad det foreligger skyld i denne affæren, er ikke klarlagt.»

skriv til:

Oddvar

Valstad

Adresseavisen,

boks 6070,

'003

Trondheim.

6/12-1997

SLIK  
var det



ODDVAR  
VALSTAD

*Krigsrettssaken om overgivelsen av Agdenes festning 9. april 1940 tok til mandag 1. desember 1947. Hovedforhandlingene i Oslo gikk over syv dager.*

Nr 278 181. årgang

# Adresseavisen

Trondheims Adresseavisen  
Trondheim, tirsdag

## Hvorfor skjøt ikke Agdenes?

### Krigsrettssaken mot kommandanten

#### Tyske krigsskip på skuddhold uten ild fra festningen.

Fra Agdenes. I forgrunnen Brettingen, lengre ut Hysneset.

**Aktor kaster lys over „den vanskelige som synes å hvile over Agdenes“**

Oberstløytnant Jacobsen får signifikante som dommen. Anklages for grov uforstand og forsømmelse av tjenesteplikter.

**En ny atom-bombesikker Panamakanal?**

UNDERSØIKSKE ANLEGG, FORSLAG AV GUVERNØREN FOR PANAMA.

Washington 1. (NTB fra Reuters). GUVERNØREN for Kanalsonen ved Panama, ingeniør Joseph M. Bailey, foretar innstilling for kongressen at det bør bygges en ny atomombesikket Panamakanal. Byggingen av de nye kanalene, som alle skal være undertrykket, vil koste på i alt 2183 milliarder dollar, sa han. Den nye kanal vil eventuelt bli 10 meter dyp og 200 meter bred, og den vil kunne passere 60000 tonn last.

**Amerikansk atomenerg i Stillehavet**

**HOVEDOPPSLAG:** Krigsrettssaken mot Oberstløytnant Frithjof Jacobsen var hovedoppslag i Adresseavisen i desember 1947.

# 60 dagers vaktarrest

**A**KTOR, KRIGSADVOKAT Alf Monsen, la ned påstand om ett års fengsel for oberstløytnant Frithjof Jacobsen, som hadde ansvaret på befestningen. Kommandanten ble idømt 60 dagers vaktarrest. Dommen og premisse- ne ble gjort kjent lørdag 11. desember 1947.

Oberstløytnant Jacobsen var tiltalt for grov uforstand og forsømmelse av tjenesteplikter under det tyske angrep den 9. april 1940. Tross alarmerende meldinger den 8. april og kl. 0600 om morgenen 9. april unnlot han å sette fortene i fullt beredskap. Meldingene gikk ut på kamper ved Raunøy/Bolærene i Oslofjorden. Ukjente fartøyer trengte inn mot Bergen, og det var kamp ved Færd. Videre var han tiltalt for at han om morgenen den 9. april, tross oppfordring, unnlot å åpne ild mot de fiendtlige fartøyer før det ble for sent å senke dem. Det ble observert to jagere og en ubåt innenfor festningens skuddhold. Oberstløytnanten var også tiltalt for å gi opp festningen kl 1515 den 9. april, før festningens forsvarsmuligheter var uttømt. Videre for at han unnlot å beordre fortens kanoner demolert, ødelagt, før overgivelsen. Siste punkt i tiltalen gjaldt grov uforstand i tjenesten.

### Skyldig

Tiltalte ble funnet skyldig i det andre av tiltalens fire punkter. Denne tiltalepost gjaldt to handlinger. Nemlig at han om morgenen den 9. april unnlot å åpne ild mot de to jagere, og senere mot den nevnte ubåt.

Straffen ble 60 dagers vaktarrest. Vaktarrest er den mildeste straff som loven hjemler i dette tilfellet. Maksimumsstraff i det aktuelle arresttilfellet, var 90 dager. Saksomkostninger ble ikke ilagt.

Oberstløytnant Jacobsen forlangte betenkningstid.

Av domspremissene framgår det om tiltalens punkt 1 at tiltalte fikk meldingen om morgenen den 8. april om mineutleggingen bl.a. på Hustadvika. Han etterkom anmodningen fra generalinspektøren om å forberede innkalling av mannskaper til Humbåra fort. Dette måtte etter rettens mening bidra til å vise tiltalte at situasjonen var tilspisset. Men det kan ikke bebreides tiltalte at meldingene ikke utløste særlige tiltak med hensyn til beredskapen på Hysnes og Brettingen. Meldingene var i seg selv ikke egnet til å vise at det foresto noe som til-

talte ikke allerede visste, og var forberedt på. Tiltalte var ikke underrettet om at det også var tatt skritt til å etablere landforsvar for festningen.

### Kamphandlinger

Om morgenen 9. april fikk tiltalte melding fra Oslo om kamper i Oslofjorden. Senere også fra Luftvernets samlestasjon i Trondheim. Dette medførte automatisk flyalarm på festningen. Fortsjefen på Hysnes, kaptein Øyvind Lange, gav ordre om øyeblikkelig alarmring og besettelse av batteriene. Etter ordre fra tiltalte, ble denne like etterpå kalt tilbake. Tiltalte mente det ville være å gå for langt å besette alle batteriene, når en hadde bare en enkelt besetning og ingen avlønningmuligheter. Batteriene kunne ikke besettes før det var nødvendig. Tiltalte gav imidlertid straks ordre om at det skulle bringes fram ammunisjon.

Retten fant ikke grunn til å bebreide ham for det standpunkt han hadde tatt. Framkjøring av ammunisjon måtte være det første ledd i et skjerpet beredskap. Eventuell fiendtlig ild kunne gjøre en ammunisjonstransport vanskelig.

Kl 0255 9. april kom meldingen om at fremmede krigsskip forserte sjøbevoktningslinjene. På det tidspunkt var det ikke gitt ordre om hvordan en skulle forholde seg.

Etter rettens mening kan det ikke bebreides at tiltalte forholdt seg som han gjorde. Retten finner heller ikke at ammunisjonstransportene var årsak til at de tyske krigsskip lyktes å forsere. Det skyldtes andre ting. Bl.a. at mannskapene ble blendet av fiendtlige lyskastere, at hornblåseren, i strid med instruksen, ikke var vekket, og at kraftledningene var blitt brutt ved fiendtlig ild.

### Ordre om ild

Om tiltalens punkt 2 sier retten at tiltalte ikke gav ordre om ild da to fiendtlige jagere var kommet inn i fjorden. Da det senere kom melding om at et større krigsskip landsatte tropper ved Kvithyll, lengre inne i fjorden, gav tiltalte ordre om å åpne ild. Fartøyet ble skadet, og måtte settes på grunn.

Tiltalte anførte til sitt forsvar at han ville ha godt skytelys før han gav ildordre. I betraktning av at ildordre ble gitt, så retten ikke bort fra den mulighet at ønsket om godt skytelys var en sterkt medvirkende årsak til at tiltalte ventet med å gi ordren.

En skjønnsmessig vurdering. Men for retten sto det klart at omstendighetene ikke gav plass for et slikt skjønn. Tiltalte hadde i sin instruks plikt til å åpne ild. Og han burde heller ikke ha ansett det tvilsomt at ilden måtte åpnes på et tidligere tidspunkt.

Tiltalte måtte være forberedt på at fartøyene når som helst kunne bringe seg i sikkerhet, hvis ikke ilden ble åpnet i tide. Det gjorde forøvrig det ene fartøyet. Til dette kommer at skipene var i ferd med å landsette tropper. Under slike forhold burde tiltalte ha forstått at det ikke bare var et spørsmål om å ramme fartøyene, men like meget om å avbryte denne operasjonen.

### Grov uforstand

Retten fant ikke tilstrekkelig grunn til å anta at tiltalte i dette tilfelle forsettlig hadde brutt sin tjenesteplik. På den annen side var det ikke tvil om at tiltalte hadde gjort seg skyldig i forsømmelighet i tjenesten. Dessuten i grov uforstand. Forholdet ble rammet av den militære straffelovs paragraf 78, 1. og 2. ledd. Det kunne ikke ansees bevisst at tiltaltes forsømmelse hadde hatt noen følger. Det ble således ikke spørsmål om å anvende straffeskjerpende paragrafer.

Det gjaldt å vinne tid, og vente på unnsøtning fra norsk eller engelsk side, forklarte tiltalte. Under slike omstendigheter ville han ikke foreta seg noe som kunne framskynde et angrep fra tysk side. Dette var svært avgjørende for hans standpunkt. Han var klar over at ubåten var et leit bytte for befestningens kanoner. Retten fant at det på dette punkt ikke var tvil om at det dreide seg om et brudd på tjenesteplikten fra tiltaltes side. Tiltalte hadde en klar plikt til å hindre at ubåten passerte festningen. Beskytning var festningens primære oppgave. Og tiltalte måtte, etter rettens mening, være fullt klar over at han ikke var berettiget til å sette til side instruksens bestemmelser på et slikt grunnlag. Tiltalte hadde unnlatt å utføre sin tjenesteplik ved at han ikke straks lot ubåten beskytte med skarp. Etter den tyske forsering i løpet av natten, måtte tiltalte forstå at det ikke var plass for varselskudd mot de tyske krigsfartøyer. Forholdet ble rammet av den militære straffelovs paragraf 77. Heller ikke her var det grunn til å fastslå at betydelig skade var voldt.

Skriv til:  
**Oddvar Valstad**

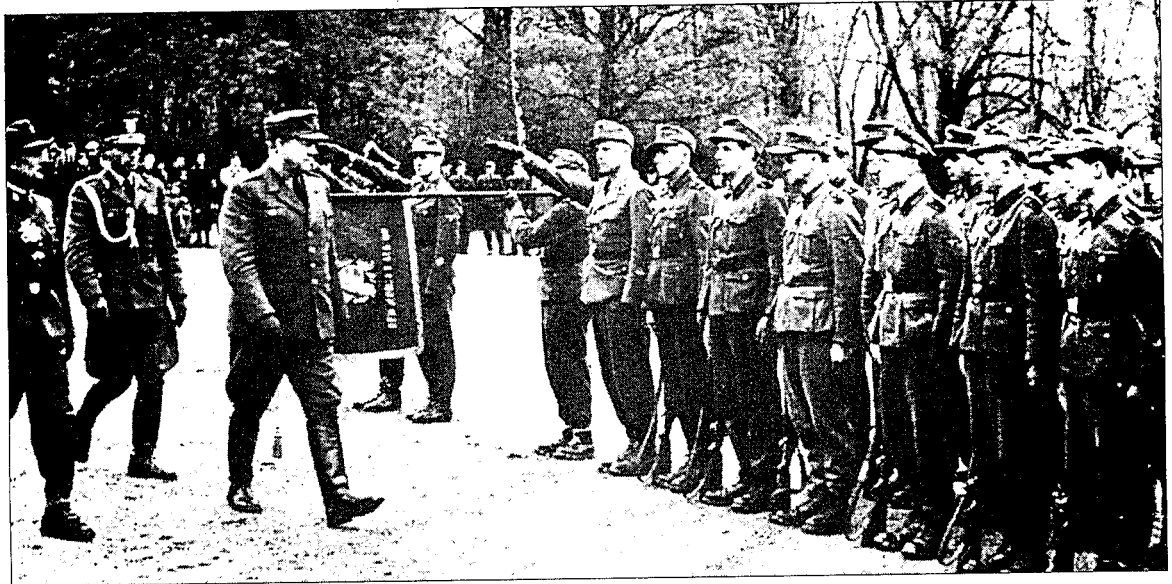
Adresseavisen  
Boks 6070,  
7003 Tr.heim

Telefon:  
72 50 15 34

slik  
var det



ODDVAR  
VALSTAD



**FRONTKJEMPERE:** Nasjonal Samlings ledere vedtok å sette opp flere politikompanier, som skulle sendes til Østfronten. Jonas Lie spilte en fremtredende rolle ved etableringen. Tyske forbilder lå til grunn. Her inspisierer ministerpresident Vidkun Quisling et av politikompaniene på Slottsplassen i Oslo 17. mai 1944; en litt uvanlig måte å markere nasjonaldagen på.

# Landssvikoppgjøret

*Landssvikoppgjøret har vært samtaleemne i ulike fora helt fram til i dag. Mange har påpekt at såvel NS-folk, som de som bedrev økonomisk landssvik under okkupasjonsårene 1940-1945, slapp alt for billig.*

**A**NDRE HAR hevdet at de fleste fikk som fortjent. Atter andre har fremholdt at dommene, var i strengeste laget. Selv mange av rettslokalenes svartklede, dommerne, delte det siste synet. Allerede to år etter frigjøringen; etter at vel 13000 landssvikfanger hadde fått sin endelig dom.

Vi plukker i den sammenheng fram et forkortet referat Adresseavisen lørdag 6. september 1947, fra årsmøtet i Den Norske Dommerforening i Militære Samfunns lokaler:

Om lag 60 av landets dommere var samlet. Statsråd Gundersen var til stede under åpningen. Professor Frede Castberg talte om «politikk og statsforvaltning». Han kom inn på de politiske partiers bruk av forfatningen i sin favor, og gav en rekke historiske eksempler. Han sluttet med å appellere til rettsapparatet om å bevare sin objektivitet i striden om de politiske motsetninger.

— 13 000 landssvikfanger har pr. 1.

juni i år fått sin endelige dom, sa lagmann Erik Solem. Hvis foredrag var imøtesett med spenning. I samme tidsrom er 4 300 løslatt, mens ca det samme antall sitter til soning. I forbindelse med de avsatte dommene, sa lagmann Solem at en del av de første frontkjemper-dommene nå må tas opp til revisjon. Etter hans syn var de for hardt dømt i forhold til senere rettsavgjørelser.

— Også de offentlige kontorer og institusjoner bør lempe på de strenge restriksjonene, og ta inn igjen tidligere ansatte landssvikere i underordnede stillinger. Når det private næringsliv har stilt seg så velvillig, kan ikke lenger staten fortsette med den strenge ordningen som praktiseres i dag. Disse betraktningene skyldes ikke noen endret innstilling til rettsapparatet fra min side, sa lagmann Solem. Dette er praktiske tiltak av samfunnet for å gagne samfunnet.

I sin omtale av fangeleirene sa han at det ved Gullskogen og Knappen ved Bergen foregår en planmessig yrkesopplæring av unge fanger, i samsvar med opplæringen ved Statens Yrkeskole, Lærerne og instruktørene er selv landssvikere. En stor del av landssvikerne er beskjeftiget i jord- og skogbruk. De utfører et jevnt godt arbeid, og en har ikke hørt om noen bevisst sabotasje. Det er bl.a stor etterspørsel etter landssvikfanger til tømmerhogsten. Arbeidene har åtte timers dag, og kan gå fritt omkring i leiren i fritiden. De får kjøpe tobakk og kan abonnere på aviser og tidsskrifter. På Ilebø er det dessuten et bibliotek på 5 000 bind. Landsmøtet fortsatte ut over dagen med diskusjon omkring Solems innlegg i landssvikdebatten.

Diskusjonen nådde høydepunktet i byfogd Rivertz' angrep på rettsoppgjøret og straffeutmålingen. Han

hadde ikke møtt noen som ikke var blitt verre etter fengselsoppholdet og soningen: Landssvikerne er kommet tilbake til samfunnslivet mer forberedt enn da de sto i tiltaleboksen.

— Vi som i 1945 advarte mot den formen og det omfattende landssvikoppgjøret fikk, vil ikke i dag ta skylden for den feilbehandling som har vært brukt mot de avsporete, sa han. Straffeutmålingen har ikke vært ensartet. Det er avgjørende for en landssviker som skal dømmes i Norge i dag, om han bor i Vestfold eller Buskerud. Dette blir brukt som et hovedargument i fengslene og fangeleirene.

Byfogd Rivertz kritiserte dommene over frontkjemperne, som han kalte for de beste blant nazistene. Drevet av misforstått idealitet og en til dels dyktig propaganda, dro de til frent. Nå dømmes de mye hardere enn dem som ble sittende her hjemme.

Han kom inn på de tilfeller der landssvikere ble bortvist fra Universitetet, og sa bl.a at Universitetet ikke anser domstolenes avgjørelse for endelig. Universitetet har selv nedsatt en komité av unge studenter, som på grunnlag av etterforskningspapirene

foretar en overprøvelse av domstolenes kjennelse.

Hvis Universitetet ikke vil slå seg til ro med myndighetenes avgjørelse, får de selv etablere seg som domstol.

Til slutt kom byfogden inn på mai-dagene 1945, og sa at en da, mot norsk rettsbevissthet, arresterte folk i fleng, og lot dem sitte i månedsvis uten fengslingskjennelse. Hvis vi ikke innrømmer at det er begått store feil i rettsoppgjøret, vil det bare styrke nazistene i troen på at de er ulovlig dømt.

Også byfoged Didriksen gikk mot den formen landssvikoppgjøret hadde tatt. Og minte om at Fanebust hadde sagt at landssvikere og nazister er to forskjellige ting. Vi måtte ikke ta imot dem som hadde sonet straffen på det grunnlag at vi hadde 100 prosent rett. Det var etter hans mening litt av en tilfeldighet på hvilken side en kom. Grensen mellom landssvikere og ikke landssvikere var meget tynn. Og ingen kan vel si seg fri for et svakt øyeblikk i de fem okkupasjonsårene.

Skriv til:  
Oddvar  
Valstad  
Adresseavisen,  
Boks 6070,  
7003 Trondheim.

<p>PIA FRIST BYFUGD BYFUGD BYFUGD</p>		<p><b>Adresseavisen</b></p>	
<p>Nr 203 181 Argonne</p>		<p>Trondheim, Lørdag</p>	
<p><b>LANDSSVIKOPPGJØRET</b></p>		<p>De er den norske st</p>	
<p><b>UNDER DEBATT I GÅR</b></p>		<p>Norsk-amerikan</p>	
<p><b>DOMMERFORENINGEN</b></p>		<p>Trondheim i helgen.</p>	
<p>Frontkjemperdommer som må tas opp til revisjon, sier lagmann Erik Solem.</p>		<p>— blant dem tre som er utvalgt fra det Nordnorske</p>	
<p>Byfogd Rivertz angriper rettsoppgjøret og straffeutmålingen.</p>		<p>—, Straffeutmålingen ikke ensartet</p>	

**UNDER DEBATT:**  
Adresseavisen lørdag 6. september 1947 hadde som toppsak på førstesiden et referat fra årsmøtet i dommerforeningen, der landssvikoppgjøret ble satt under debatt.

# Regjeringen Nygaardsvold



ODDVAR VALSTAD

## Adresseavisen

Trondheim, onsdag 11te februar 1948



162. årgang. Nr. 35

**Alminnelig prisfall på børsene i USA i går, nervøst pregede markeder**

**Kjøpere av aksjer og varer er forsiktige**

Fall i livete, mals, bomull og andre forbruksvarer

**Uten Norge, in NTB fra New York, 10. FEBRUAR 1948. De amerikanske børser ble alminnelig frysede. Aksjekursene falt fra en tid før i oktober, ble...**

**Komite for kontroll med markedsreguleringen, utvalte at hun hadde bestemt seg for å spekulere i aksjer og obligasjoner.**

**Regjeringen Nygaardsvolds rulleblad fra London uten plett og lyte**

**Undersøkelleskommisjonen feller en blankt frifinnende, tildels anerkjennende dom**

**Men professor Hallesby likte ikke skilsmisseanordningen.**

**FØRSTESIDEOPPSLAG:** Innstillingen fra undersøkelseskommisjonen ble omtalt på Adresseavisens første side 11. februar 1948.

*14/2-48  
H. Hallesby*

**Undersøkelseskommisjonen var klar i sin innstilling når det gjaldt regjeringen Nygaardsvolds virksomhet i London fra juni 1940 til mai 1945. Den ble offentliggjort 11. februar 1948. Dommen over «London-regjeringen» var blankt frifinnende.**

Regjeringen fikk mange og store saker å arbeide med i London-perioden. Hovedoppgavene var:

- 1) Å holde Norges flagg oppe, ved å hevde landets suverenitet.
- 2) Å delta i krigen på de alliertes side, og lede Norges krigsinnsats.
- 3) Å forberede frigjøringen og gjenreisningen av vårt land.

«Tilsammen var dette et veldig arbeidsfelt, som det måtte bli meget vanskelig å beherske, slik forholdene lå an i London. Det måtte bygges opp en helt ny administrasjon, uten tilstrekkelig personale, og under slottet mulige arbeidsforhold forøvrig. Hertil kom at regjeringen, som naturligvis på forhånd var dypt skuffet over at Nord-Norge måtte oppgis, kom til Storbritannia i dette lands vanskelige stund; umiddelbart etter at de britiske styrker hadde evakuert Dunkerque. Det gav ikke noe godt utgangspunkt for regjeringens arbeid. Bedre ble det ikke etter hvert som de voldsomme tyske flyangrep og ubåt-krigen senere på høsten truet Storbritannias eksistens.

### Fullmakt

Regjeringen hadde, ved Elverumsfullmakten, fått en utstrakt myndighet til å løse oppgavene. Men denne myndighet skulle altså utøves under de vanskeligste forhold:

- Uten støtte i et utbygd administrativt apparat.
- Uten samarbeid med Stortinget.
- Uten veiledende kontakt med folkeopinionen.
- Ved proklamasjonen fra Tromsø 7. juni 1940 erklærte Kongen og regjeringen at de i den kampens tid som

foresto, ville være «de frie talsmenn for det norske folks krav.» Ved sin ferd i de fem årene som krigen varte, oppfylte Kongen og regjeringen sitt løfte. Derved skapte de Norge en anseelse utad, som de har grunn til å være stolt av, og som i etterkrigsårene har vært, og vil bli oss til nytte.

Det lyktes regjeringen fra første stund å holde stillingen som vårt lands eneste frie, konstitusjonelle myndighet. Den ble fortsatt anerkjent som sådan av de fremmede, allierte og nøytrale makter. Og den hevdet denne stilling ved det verdige, men bestemte svar den gav på presidentskapets henvedelse under riksrådsforhandlingene. Et svar som ble av stor verdi både for regjeringens stilling utad og for hjemmefronten. Det kunne ikke på noe tidspunkt reises tvil om at Norge fremdeles var en suveren stat, med Kongen og den lovlige regjering i funksjon.

### Ny linje

Regjeringens beslutning om å legge virksomheten til Storbritannia, og derfra fortsatte kampen mot Tyskland, måtte naturlig nok føre til en ny utenrikspolitisk linje. Norge måtte åpent og aktivt samarbeide med de allierte. Det var den eneste vei til innflytelse på spørsmål som berørte norske interesser under krigen. Det var også en garanti for et fritt og uavhengig Norge under krigen. Kommisjonen er av den oppfatning at regjeringen fra høsten 1940 tok de nødvendige konsekvenser av den endrede situasjon.

For øvrig har regjeringens utenrikspolitikk vunnet Stortingets tilslutning.

Kommisjonen har derfor ikke sett det nødvendig å framkomme med noen ytterligere vurderinger av den. Dog finner kommisjonen grunn til å peke på at regjeringen fra første stund gikk varmt inn for det framtidige felles internasjonale arbeid som De Forente Nasjoner er uttrykk for.

Regjeringen var fullt klar over de plikter som den nye utenrikspolitiske linje medførte for så vidt angikk vår innsats i den felles allierte krigsførsel. Vårt lands største aktivitet her var vår handels- og fangstflåte. Som regjeringen sikret seg herredømme over mens krigen ennå pågikk. Nortraship var alt trådt i virksomhet da regjeringen kom til London. Og den bisto etter evne med å holde flåten gående i de alliertes felles interesse. Så vidt kommisjonen kan se, foretok regjeringen også hva den kunne for å bygge opp marinen og flyvåpnet med krigsføringen for øye. Når det gjelder hæren, forelå det særegne forhold.

### Samarbeid

Etter hvert lyktes det regjeringen å oppnå det ønskelige samarbeid med de allierte myndigheter hva krigsførsel angår. Hertil bidro det sikkert meget at Forsvarets Overkommando ble gjenopprettet.

Kommisjonen finner grunn til å nevne regjeringens tiltak med utdannelse av polititropper i Sverige. Et tiltak som foruten den moralske betydning det fikk for den ungdom som oppholdt seg i Sverige som flyktninger, også fikk stor betydning. Så vel under gjenerobringen av Finnmark, som ved maktovertakelsen i mai 1945.

Regjeringen sees å ha arbeidet med forberedelse av planer for frigjøringen under de forskjellige alternativer som kunne tenkes å inntreffe. Så vel under dette arbeid, som i det hele, hadde den stor støtte av hjemmefronten. Det utviklet seg etter hvert et intimt samarbeid, som gav gode resultater. Endelig ga det også uttrykk for i at enheten uten vanskeligheter ble gjenopprettet uten noen kløft mellom Ute-Norge og et Hjemme-Norge. Dette samarbeid bidro også til at maktovertakelsen, da tiden var inne, kunne skje med ro, orden og disiplin, som vakte oppmerksomhet også utenfor Norge grenser.



### I LONDON:

«Gubben selv», statsminister Johan Nygaardsvold, ved sitt arbeidsbord i London.

Skriv til:  
Oddvar Valstad  
Adresseavisen,  
Boks 6070,  
7003 Trondheim.

### Oppreisning

Dommen måtte ikke minst virke som en oppreisning for sagbruksarbeideren fra Hommelvik, statsminister Johan Nygaardsvold. «Gubben selv», som måtte tåle mange tunge stunder etter tilbakekomsten fra sin eksiltillivarelse i Storbritannia under krigen.



RADIO / TV / UNDERHOLDNING

# Sveitsersbankenes mørke fortid

I dokumentaren «Nazi-gullet» får du historien om hvordan de tyske nazistene brukte sveitsiske banker for å sikre sin krigsindustri. De samme banker nektet etter krigen å refundere jødiske verdier som ble plassert i hvelvene før utryddelsesleirene kom igang for alvor.

Det er BBC Worldwide som har tatt for seg dette delikate sakskomplekset. For det nøytrale og høyt ansette Sveits har saken naturligvis blitt en meget stor belastning, og i løpet av få måneder har sveitsiske banksjefer blitt drevet fra skanse til skanse, inntil de har måttet stå frem og be- dyre at rettferdigheten endelig skal skje fyllest.

Da amerikanske jøder i januar i år fremmet et krav om en erstatning i størrelsesorden 140 milliarder kroner, lovet den sveitsiske presidenten Arnold Koller at man nå skulle komme til bunns i den ulykksalige saken fra krigens dager.

Under hele krigen måtte tyske nazister hente kapitalstøtte fra Sveits for å holde krigsmaskinen i gang.



Adressen er 1211  
11/19-1/19/07

## MØRKLagt DEL:

Elisabeth Trilling-Grotch sår tvil om den sveitsiske nøytraliteten under 2. verdenskrig.

NRK-foto

Tyske mark ble hvitvasket, hemmelige konti ble opprettet av toppnazistene, gullbarrer laget fra de dødsdømtes tenner ble omsatt til handlekraftig krigskapital. Samtidig plasserte altså livreddende jøder over hele Europa sine betydelige verdier

hos de samme diskrete banker.

## Sannhetens øyeblikk

Hele denne enorme kapitalforvaltningen avsløres nå som et råttent kapittel i sveitsisk samtidshistorie. Det viser seg blant annet at

bankene rett og slett konfiskerte de jødiske konto, jødiske flyktninger ble fra tid til annen angitt til SS, flyktende nazister ble hjulpet, og tyskernes glitrende krigsbytte hopet seg opp i store mengder i hvelvene.

Kveldens program er la-

get mens avsløringene pågikk for fullt. BBC har fått med seg de dramatiske konsekvenser flere sveitsiske banker nå står overfor, men noen avslutning på dette grådighetens kapittel, har de programansvarlige naturligvis ikke fått med.

NRK1 kl. 21.45

# Da teatersjefen ble skutt

JOHAN O. JENSEN

To tyske offiserer hadde vært på kontoret og hentet teatersjef Henry Gleditsch. Taust kom de leiende på ham ned på scenen. - Trenger jeg en genser, spurte teatersjefen.

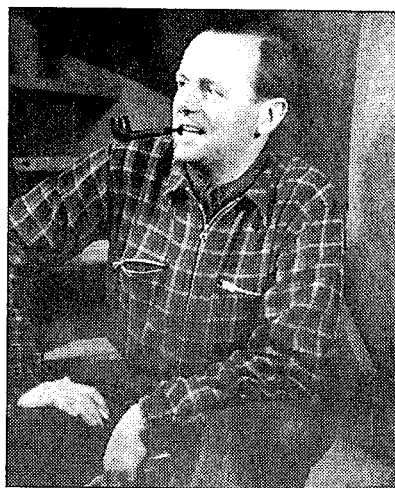
De to tyske offiserene så uforstående ut. Nei, det var ikke nødvendig. - Ich bin ganz sicher, svarte den ene på Gleditsch gjentatte spørsmål.

- Ja, da skjønner jeg. Hils Synnøve fra meg, sa teatersjefen til økonomisjef Victor Huseby.

Denne korte samtalen ble på en måte både utgangsreplikkene og åpningen på det største drama som har vært knyttet til Trøndelag Teater. Dette var ikke skuespill. Dette var blodig alvor. Samme ettermiddag - 6. oktober 1942 - ble sjefen ved Trøndelag Teater skutt sammen med ni andre på Kristiansten festning. Rikskommisær Josef Terboven hadde innført øyeblikkelig unntakstilstand i Trøndelag, og de ti ble skutt «som soning for flere sabotasjeforsøk» rettet mot en rekke trønderske bedrifter. Navnene på ofrene sto i en «annonse» rykket inn i avisene av SS-Obergruppenführer Rediess dagen etter. Teatersjef Henry Gleditsch utgangsreplikk fra teaterscenen - og livet - var en hilsen til hans skuespillerkone Synnøve.

## Premiere samme dag

Regien var som i et gresk skjednedrama: Trøndelag Teater skulle ha premiere på Ibsens «Vildanden» samme dag som teatersjefen ble skutt av nazistene. Gleditsch selv var forestillingens regissør og stykkets doktor Relling. Hans kone skulle spille fru Sørby. Teatret ble midlertidig stengt, men da unntakstilstanden ble hevet noen dager senere, møttes skuespillerne. Som de fleste kolleger over hele landet, ble de en viktig del av holdningskampanjen under krigen. Ensemblet ble raskt enig om at «Vildanden» skulle spilles. Forestillingen var Henry Gleditsch's siste verk. Den skulle bli hans minnesmerke.



**HISTORISK:** Teatersjef Henry Gleditsch som doktor Relling under generalprøven på «Vildanden» 5. oktober 1942 - dagen før tyskerne innførte unntakstilstand og Gleditsch ble skutt på Kristiansten. Bildet er tatt av daværende inspisient Birger Straume ved Trøndelag Teater.

Kristian Hefte overtok som Relling, Inger Worren som fru Sørby, for dette maktet ikke Synnøve Gleditsch å være med på.

## Skuddet på loftet

På premieren 20. oktober var stemningen mildt sagt dystre. Alle som satt i salen kjente den dystre bakgrunnen for den utsatte premieren. Stykket var ikke uten referanser til virkeligheten. I sluttscenen kom skuddet på loftet og Hjalmar Ekdals replikk: «Rop på hjelp». Stemningen var elektrisk.

Etter teppefall samlet hele hele staben seg på scenen. De to gjenvlevende fra forestillingen, teaterveteranene Lasse Kolstad og Wilfred Breistrand, fortalte for noen år siden om hva som skjedde: - Det var helt stille både på scenen og i salongen. Ingen klappet. Men så hørte vi at det begynte å smelle i stolsetene.»

Publikum hadde reist seg og bare sto der, - stille og andektig. Aldri senere har de to opplevd en så sterk og spesiell kontakt mellom scene og sal. Ingen sa et ord. Så begynte de første å løpe gråtende ut av salen. Dette hadde blitt for sterkt.

ENGELSK MUSIKK

# Minerydding etter frigjøringen

Adressavisen  
6/12-1994

**L**ØRDAG 29. NOVEMBER 1997 sto det et innlegg i Adresseavisen av Morten Hofstad med tittel: «Krigsfanger brukt som levende minesvepere», hvor det bl.a. sies at et mørkt kapittel i norsk krigshistorie er avdekket. Det refereres også til at ifølge den danske jurist og historiker Helge Hagemann ble 11 tyske generaler dømt til fengsel i Nürnbergprosessen, med hjemmel i krigsfangekonvensjonen, for å ha brukt russiske krigsfanger til minerydding.

De norske polititroppene i Sverige hadde en leir for ingeniørvåpenet hvor jeg underviste i minemekanismer. Ved fredsslutningen reiste jeg sammen med en liten gruppe fra leiren til England og fikk en solid utdanning i minerydding. Etter dette ble vi sendt til Finnmark hvor vi skulle tjenestegjøre som kontrolløffiser ved tyskernes minerydding.

Det er tendensiøst og ulogisk å sammenligne tyskernes behandling av krigsfanger under frem-



## Dagens innspill

Av OSMUND JENSSEN,  
professor emeritus

rykningen i Russland, etter at de hadde erklært Sovjet krig, med det som skjedde i Norge, hvor tyskerne hadde okkupert og minelagt landet.

**D**E TYSKERNE SOM var med på ryddingen i Finnmark, var velutdannede mineryddere og hadde tildels lagt ned minene selv og hadde gode kart over hvor de lå. Det er et godt prinsipp å la de som forvolder skadeverk gjøre opp etter seg. Oberleutnant Eller som ledet ryddingen i Hammerfest-området, hadde meldt seg frivillig til jobben. Han hadde vært der med sine soldater under krigen.

Jeg kontrollerte opptaket av ca. 12 000 miner på Kvaløya, hvor Hammerfest ligger, og på nærlig-

gende øyer. Bare ett sted kom tysk befal og hentet meg fordi de ikke hadde funnet alle minene som var vist på kartet i et fjellanlegg. Der gikk først en rekke med proddere (strenger av bambus eller tre med en ca. 15 cm lang fjærstålstring i tuppen), dernest en rekke med elektriske minesøkere, og bak disse gikk jeg sammen med en tysk underoffiser. Vi gikk like bak rydderne, og hadde en mine sprunget, kunne vi også ha fått større eller mindre skader.

Fra samme området som det nevnte fjellanlegget, kom en tysk underoffiser til meg og sa at han selv hadde lagt ut det feltet de holdt på med. Det var et meget gammelt felt og p.g.a. korrosjon kunne det være ømfintlig, så jeg måtte sørge for at vår norske vakt oppholdt seg på betryggende avstand. Litt etter smalt det, og den sympatiske underoffiseren fikk blåst av halve hodet. Vi hadde ytterligere tre dødsfall - en nordmann og to tyskere - men

det skyldtes manglende oppfølging av sikkerhetsrutinene for håndtering av sprengstoff.

Den siste tiden i Finnmark var jeg sammen med to andre ansvarlig for minerydding av veien fra Repparfjord til Porsanger, hvor det over fjellet var en én mil lang brent, sprengt og minelagt tretunnel. Tyskerne hadde bygd den for å kunne kjøre der vinterstid. De var kommet ganske langt med ryddingen da jeg ble dimittert i oktober. Til da uten ulykker.

**E**N AV DEM SOM jeg var sammen med på veikontrollen, hadde som kontrolløffiser i Narvik-området kommet til et minefelt som ifølge kartet var sikret mot gjenopptakelse. De alliertes regler var da at minene skulle avdekkes og dernest at det skulle plasseres en dynamittgubbe på toppen av hver mine. Gubbene ble så forbundet med detonerende lunte, slik at alle minene kunne sprenges samtidig. Etterpå var det å telle groper. I Narvik-feltet

kom min venn over et slikt felt hvor alle minene var ryddet og spurte hva det skulle bety. Da pekte tyskerne på sin kaptein og leder som var i gang med et nytt slikt felt. Det var frivillig russisk rulett av en som antagelig, slik som oberleutnant Eller, hadde vært arbeidsløs før krigen og hadde gjort karriere i det militære, og dessuten ikke hørt fra familien på flere år og følte at han ikke hadde noe i et fredelig Tyskland å gjøre.

De alliertes regler for minerydding var vel gjennomtenkt både med hensyn til å sikre de sivile mot ulykker og å gjøre ryddingen mest mulig skånsom for rydderne. Utplussing av testeminer har jeg ikke hørt om tidligere. Tyskerne brukte 4300 velutdannede ryddere, og vi hadde knapt nok et tilstrekkelig antall kvalifiserte kontrolløffiserer. Hvem ville egentlig Morten Hofstad satt til å rydde bort minene?

19/1-1998 Adresseavisen

## Tilbakeblikk



Ved ODDVAR VALSTAD

For 50 år siden

### Hårreisende påstander i retten av gestapisten Zimmermann.

*De dødsdømte takket meg for god behandling*

Påstand om 15 års tvangsarbeid for Paul Bølling.

Saken mot tyskeren Paul Bølling er tatt opp til doms i lagmannsretten. De siste vitner var gestapistene Zimmermann og gestaposjef Flesch. Zimmermann forklarte at han hadde ledelsen av fengslene i Trondheim fra mars til august 1942. Han husker familien Søderholm, hvor far og sønn ble dømt til døden sammen med naboen Karlisen.

Forsvareren: - Er det mulig at dødsdømte fanger kunne bli utsatt for straffeeksersis?

Stikk i strid med en hel rekke troverdige vitneutsagn fra de dødsdømte medfanger, hevder Zimmermann at det var ganske umulig. I hvert fall når det gjaldt Bølling, som hadde bare med Wehrmachtsfanger å gjøre. I vitnets tid var det bare en gang anordnet straffeeksersis - og da var den ledet av en norsk fange, hevdet han!!!

Hva de dødsdømte fangene angikk, hadde han selv ført dem i bil til retterstedet på Kristiansten.

- I bilen takket de meg for den gode behandlingen de hadde fått, og alt jeg hadde gjort for dem, sier vitnet, uten å rødme. Tre dager etter skytningen kom også Søderhoms kone opp på mitt kontor - og takket for hva jeg hadde gjort for fangene!!!

Vitnet hevdet at tiltalte umulig kunne ha foretatt noe skjerpet forhør over Klefstad. Den som hadde saken mot Klefstad, var en gestapofunksjonær, Schøning.

Gerhard Flesch hevdet også at Bølling umulig kunne ha vært til stede ved noe skjerpet for ved Misjonshotellet.

I prosedyren nedlag statsadvokaten påstand om 15 års tvangsarbeid. Selv om tiltalte måtte frifinnes i noen av tiltalepunktene, står det igjen minst 20 punkter, og de mishandlede hadde vært plaget gang på gang. Det måtte også regnes som et skjerpende moment at tiltalte hadde gått ut over sitt myndighetsområde, og tatt fatt på politiske fanger, som han ikke hadde noe med å gjøre. Det synes ifølge vitneutsagnene som han har hatt en ren lystfølelse når det gjaldt å plage fangene.

## Tilbakeblikk

Ved ODDVAR VALSTAD

For 50 år siden

**GEMMECKE FIKK 15  
ÅRS TVANGSARBEID**

Fritunnet for medvirkning ved drapene i Rinnans bandekloster

Men tre av rettens medlemmer stemte for fellelse.

Frostating lagmannsrett har avsagt dom i krigsforbrytersaken mot Walter Gemmecke. Dommen lød på 15 års tvangsarbeid, med fradrag av 914 dager i utholdt varetektsarrest. Gemmecke ble under dissens fritunnet for å ha gitt ordre eller bemyndigelse til drapene på Bjørn Bjørnebo, Marie Arentz og Dagfinn Frøyland. Han ble også fritunnet for å ha ledet et forhør over Carsten Wærdahl, og for å ha ansvaret for at Kåre Ingemann Torp ble sittende i 18 dager fengslet med hendene bundet med fallskjermstrøper.

Når det gjaldt tiltalepunktet angående medvirkning til drapene, pekte retten på at Rinnan hadde forklart at Gemmecke hadde kjennskap til, og gav ordre til at de tre skulle drepes etter en angivelig dom ved en tysk standrett. Senere skulle Gemmecke også ha sørget for at likene ble senket i Trondheimsfjorden.

Selv om Rinnan senere har fragått denne forklaring, så mente retten at en rekke kjennsgjæringer talte mot Gemmecke. Blant annet hadde Rinnan og Abwehrsjef Jaspersen en konferanse i hans leilighet i Asveien 48, hvorunder de tre dreptes skjebne ble drøftet. Tiltalte måtte da være fullt klar over at de tre i alle fall var arrestert. Videre ble Aksel Mære holdt vekk fra Jonsvannsveien 48 mordnatten ved at Gemmecke, gjennom sin sekretær, kalte ham til Misjonshotellet. Det er videre på det rene at det var det tyske sikkerhetspoliti som sørget for de kassene som likene ble brakt bort i.

Retten fant at det på bakgrunn av disse, og andre kjennsgjæringer, forelå sterke indisier for at Gemmecke hadde visst om, billiget og vært behjelpelig ved drapene. Retten finner tiltaltes forklaring på hvorfor han kalte Mære til Misjonshotellet lite troverdig. Hans, og andre fangers forklaring, om at han var i Alesund på den tiden drapene foregikk, må også betraktes med en viss skepsis. Det er i saken bevist at det i fengselet har forekommet atskillig kommunikasjon fangene imellom i sakens anledning. Dessuten at Flesch har framkommet med alvorlige trusler mot de tyskere som ikke holdt sammen.

Det mest tungtveiende indistum mot Gemmecke er at han har kalt Mære til Misjonshotellet mordnatten. Men rettens flertall finner det likevel betenkkelig å legge avgjørende vekt på dette. Indisiene utelukker ikke enhver tvil, og denne tvilen bør komme tiltalte til gode.

Et mindretall, bestående av lagdommer Stene, samt domsmannen ordfører Lyse, finner imidlertid at Gemmecke bevisst har billiget og medvirket til overlagt drap på Bjørnebo, Arentz og Frøyland.

Når det gjelder de skjerpede forhør over Isak Adolf Laugen, redaktør Lützow Holm, Odd Kløvjan, Einar Venås og Martin Sundal, finner retten at det ikke er ført bevis for at tiltalte har gitt ordre eller bemyndigelse til disse forhør. Men han har gitt sine underordnede Pilz og Reinhardt ordre om å overvære forhørene.

Gemmecke ble også funnet skyldig i å ha slått Odd Henry Jønland med en gummikølle under et forhør, og for å ha slått Kåre Ingemann Torp i ansiktet med hendene.

Dommen var enstemmig, når en unntar punktet angående drapene på Bjørnebo, Arentz og Frøyland.

■ **Tilbakeblikk**

Ved ODDVAR VALSTAD



For 50 år siden

**Bischoff reist  
ustraffet hjem  
til Tyskland.**

Under rettsforhandlingene mot en angiver og norsk spion blant nordmenn i Sverige ble det opplyst at gestapisten Herbert Bischoff var sendt hjem til Tyskland. Bischoff var en av de mer kjente gestapistene som residererte i Misjonshotellet under krigen. Han kom til Trondheim allerede i 1940, og var blant annet med under forhandlingene med Sentralkomiteén som da ble ført. Senere var han en av lederne ved det tyske sikkerhetspolitisk avdeling 4 i Trondheim. Han drev bl.a. en utstrakt spionasje rettet mot nordmenn i Sverige. Etterforskningen mot ham ble avsluttet allerede for et år siden, men har ikke påført ham noen tilfelle av tortur eller andre krigsforbrytelser. Det gikk en gang rykter om at han skulle ha et temmelig stort synderegister i Tsjekkoslovakia, og at han derfor skulle utleveres dit. Det har imidlertid vist seg å være uriktig. Det berodde på en navneforveksling.

**FORLATT RAKETTSKIP***funnet drivende av  
Haugesundsfiskere!***Ingen andre papirer ombord enn en kvittering med polsk eller russisk tekst***48-fots hutter bringer sjelden fangst tillands.*

Da det lysnet av dag i går, ble fire fiskere fra Haugesund oppmerksom på et stort fartøy som lå og drev vest av Rødvær. Skipet var forlatt. Det hadde en stor slepewire forut, så det var klart at skipet var gått tapt under tauling. Det ble tauet inn til Haugesund, og viste seg å være et rakettskip, merket G.M.146. 150 fot langt, bygget av stål. Fordekket og halve forskipet pansret. Moderne utstyr, og i tilsynelatende tipp topp stand. Det har to store motorer, fire hjelpemotorer og gyrokompass. Det eneste en fant av papirer var et dokument skrevet på polsk eller russisk. Så vidt en vet, er intet rakettskip meldt savnet. Rakettskipets verdi anslåes til 150 000 kroner. Rakettskipet er antakelig et skip av samme type som de rakettpremene som ble brukt under landgangsoperasjoner under krigen. Lengden på skipet skulle svare til målene på disse båtene.

## Tilbakeblikk

Ved ODDVAR VALSTAD

For 50 år siden

**Schossmann fikk livsvarig -  
Zimmermann 7 års tvangsarbeid.**  
*Høyesterettsavgjørelsen i saken mot Weimann  
og Arnt lagt til grunn ved straffutmålingen*

Frostating lagmannsrett har avsagt dom i saken mot gestapistene Schossmann og Zimmermann. Joseph Schossmann ble idømt livsvarig tvangsarbeid og Frithjof Emil Zimmermann tvangsarbeid i syv år, med fradrag av 846 dager for utholdt varetektsarrest. En av domsmennene stemte for 20 års tvangsarbeid for Schossmann.

Retten fant det bevist at begge tiltalte har gjort seg skyldig i flere skjerpede forhør, men Schossmann ble frifunnet i seks av tiltalepunktene og Zimmermann i to. Det bemerkes i domsgrunnene bl.a. at handlingene helt eller delvis er utført som tjenestehandlinger. Spørsmålet om straff avhenger av hvorvidt de tiltalte har brutt reglene om krigføring. Retten henviser her til høyesteretts avgjørelse om at torturforhør ikke kan godkjennes innenfor reglene om krigføring. De tiltalte har påberopt seg at de har handlet etter ordre, og at gestaposjef Flesch hadde instruert dem om at skjerpet forhør var folkerettslig forsvarlig. Imidlertid finner ikke retten at det kan fritta dem for straff. De har selv vært klar over det umoralske ved at slike handlinger, og de synes ikke å ha vist noen motvilje mot å foreta de skjerpede forhør. Hvor de forøvrig har hatt temmelig frie hender. I 15 tilfeller av skjerpet forhør har Schossmann selv hatt avgjørelsen, og han synes ikke å ha tatt menneskelige hensyn. Heller ikke har han innskrenket seg til å foreta skjerpet forhør i saker hvor viktige tyske interesser sto på spill. I flere tilfelle anvendte han således skjerpet forhør i en alminnelig tyverisak.

Selv om de tiltalte ikke kan frifinnes, må det tas hensyn til at de har vært ansatt i en stat som godkjente slike metoder. Ved Schossmann finner retten ingen personlige formildende trekk. Mens Zimmermann derimot, i følge flere vitneprov, har vært hensynsfull mot fanger på Volan. I skjerpende retning legger retten vekt på at de i en rekke tilfelle har utsatt vergeløse mennesker for store lidelser og utvist grusomhet under forhørene.

Idet retten føler seg bundet av høyesteretts avgjørelse i saken mot SD-mennene Weimann og Arnt, fastsettes straffen for Schossmann til livsvarig tvangsarbeid og for Zimmermann til syv års tvangsarbeid.

Begge domfelte forlangte betenkningstid. Schossmann erklærte at han var dømt uriktig på flere punkter, og bebudet anke.

Trondheim byrett har dømt «fylkesfører» Rogstads adjutant til 5,5 års tvangsarbeid, med fradrag av 187 dagers utholdt varetekt. Videre taper han rettigheter i 10 år. Påstanden om inndragning ble ikke tatt til følge.

Problemet med å få de norske kvinnene som er gift i Tyskland hjem, er nå delvis løst, forteller byråsjef Grund i Sentralpasskontoret. Vi har ordnet oss med et norsk reisebyrå, som setter inn busser fra Hamburg til Oslo. Lørdag kom den første bussen med 11 kvinner og 14 barn. De kom hovedsakelig fra sjømannshjemmet i Hamburg, der det bor en del norske kvinner som ikke har noe annet sted å være. Det avhenger av utreisetillettelse når de neste kommer, men jeg tror at hjemsendelsen vil komme godt i gang i løpet av høsten.

Vi tillater bare hjemreise for enker, kvinner som bevislig er forlatt av sine menn eller som er alvorlig syke. Videre må de kunne bevise at de ikke har vært aktive nazister. Passivt medlemskap i NS er derimot ingen hindring. Søknader fra kvinner som bare vil hjem på besøk, blir prinsipielt avslått. Vi har bare interesse av å hjelpe dem som virkelig trenger hjelp.

## Tilbakeblikk

Ved ODDVAR VALSTAD

For 50 år siden



### Gestapo-prosessen:

Under den fortsatte vitneavhøringen i saken mot gestapisten Schossmann og Zimmermann i Frostating lagmannsrett redegjorde bl.a. overbetjent Enoksen ved landssvikpolitiet i Ålesund for Schossmanns forklaringer til politiet under etterforskningen. Schossmann har her innrømmet flere ting som han nå ikke vil kjennes ved. Vitnet sier at Schossmann forklarte seg uten noe press, men han virket i den første tiden svært nervøs.

Schossmann bemerker til vitneprovet: Jeg blir nødt til å si noe jeg ikke har hatt lyst til å komme inn på. Etter kapitulasjonen ble jeg mishandlet av hjemmefronten på Lillehammer. Det ble også sagt at alle tjenestemenn i SD skulle skytes. Da jeg kom til Ålesund, merket jeg, uten at jeg visste om det, var sydd over 20 morfintabletter under kraven på uniformen min. Jeg begynte å bruke dem, men en kollega tok dem til slutt fra meg og kastet dem. Tiltalte hevder at hans forklaringer til politiet ikke er korrekte.

Retten fikk også i går høre et opprørende vitneprov fra et kvinnelig vitne som var blitt mishandlet av Zimmermann. Det var fru Gunvor Opdal Stetten, Ålesund, som ble arrestert i desember 1943, mistenkt for fluktforsøk til England. Hun ble tatt i forhør av gestapistene Boesten, Meister og Zimmermann.

Statsadvokaten: - Ble De mishandlet?

- Jeg fikk juling av Zimmermann. Jeg måtte legge meg over en stol, og så brukte de en sveipe. Vitnet forklarte at hun måtte ta av seg kåpen, og Zimmermann slo en rekke slag over lårene, setet og ryggen. En dame i fengselet, som hun straks etter viste merkene, kunne bevitne at hun hadde stygge merker etter slagene.

Zimmermann innrømmer at han har slått vitnet. Han måtte gjøre det av en spesiell grunn, sier han. Det var Boesten som hadde ledelsen av forhøret. Jeg ville redde henne fra overgrep fra en så ung tjenestemann (!)

## Den største mordsak hittil i Nürnberg

Nürnberg. (NTB fra Reuter). Den største mordsak som hittil har vært forelagt krigsforbryterdomstolen i Nürnberg, tok til mandag 15. Det er den tidligere nazistiske politisjef Otto Ohlendorf som står for en amerikansk domstol, sammen med 22 av sine underordnede. De anklages for å ha deltatt i massenedslaktingen av en million mennesker. Ingen av de andre anklagede erkjente seg skyldig.

Den organisasjon de tilhørte besto av medlemmer av SS, gestapo og andre politiavdelinger. Anklagen går ut på at de fulgte den tyske armé under framrykningen i øst, for å likvidere jøder, sigøynere og andre folk som nazistene betraktet som rasemessig mindreverdige folk eller politisk farlige. Ohlendorf tilsto under vitneforklaringen i saken mot de nazistiske hovedkrigsforbryterne at han hadde drept 90 000 mennesker.

Før rettssaken begynte understreket sakens aktor at det viktigste målet var å få fastslått internasjonale rettsprinsipper som gjør det til en forbrytelse å forfølge og drepe mennesker, ene og alene på grunn av deres religion ellers deres politiske anskuelser.



## Tilbakeblikk

Ved ODDVAR VALSTAD

For 50 år siden

Frådrettstrening i ny fasong kan man kalle treningen som foregår på Strindheim skole ukens fem første kvelder.

Det er forbundets trener, Arne Nytrø, som underviser 70 ungdommer i den absolutt mest moderne form for innendørstrening. På bildet ser vi ham følge sin bror Einars bevegelser med diskosen. Seilet i bakgrunnen. Til høyre, juniormesteren i kulestøt, Birger Rønne, gjør seg klar med skinnposen, fylt med hagl. I midten, øyeblikket før en av guttene sender spydet med full fart i seilet.



## Gestapo-saken

Under den avsluttende prosedyre i Gemmecke-saken pekte statsadvokaten innledningsvis på grunnene til at bevisførselen hadde vært så vanskelig. Så vidt han visste, var det bare i sakene mot Oscar Hans og Gerhard Flesch; og i denne sak, en var henvist til å trenge slik inn i sikkerhetspolitiets organisasjon. I denne sak hadde en dessuten den spesielle vanskelighet at tiltaltes avdeling, 4N, var Sipos hemmeligste avdeling. En var nesten utelukkende henvist til å søke sine opplysninger hos tyskere som tjenestegjorde i avdelingen. Dessuten hos nordmenn som hadde vært knyttet til den som agenter.

Ved kapitulasjonen hadde det norske politi svært liten kjennskap til Sipos oppbygning. De tyske sikkerhetspolitifolk satt først i krigsfangeleire. Senere ble de samlet og anbrakt i spesielle leire, hvor de ikke var norske, men allierte fanger. I 1945 ble de av de allierte anbrakt på Akershus, hvor de hadde temmelig god anledning til å konferere. Flesch hadde f.eks. eget kontor og kontordame der, og rekapitulerte, sammen med sine medarbeidere, aksjoner og etterretningstjenesten. Også senere har det vært vanskelig å hindre kommunikasjon mellom de tyske sikkerhetspolitifolkene.

Han ville derfor advare mot å legge for meget vekt på de tyske vitners prov når de forklarte seg til fordel for tiltalte. Det var bare en nordmann som hadde fått en slik posisjon at han fikk innblikk i Sipo i Trondheim. Henry Oliver Rinnan. Han hadde forklart seg motstridende i sine forklaringer. Statsadvokaten mente imidlertid at de tidligste forklaringer var de riktige.

Statsadvokaten mente at Gemmecke hadde hatt rede på, og tilskyndet de bestialske drapene på Bjørnebo, frk. Arentz og Frøyland. Han pekte her på at Gemmecke hadde hatt en konferanse med Jaspersen og Rinnan i sin leilighet, og sørget for å holde Mære unna Jonsvannsveken mordenatten. Forklaringen med flyvebladene og Alesundsreisen mente han ikke holdt.

Tiltalte kunne godt ha vært med på forhøret av Wærdahl før han tok reisen til Tyskland. Det var ellers merkelig, at når Rinnan hadde tatt på seg ansvaret for alle de andre forhørene i Wærdahl-saken, at han da ikke også tok på seg ansvaret for forhøret over Carsten Wærdahl. Han var ikke den som var verst mishandlet.

Aktor mente at Pilz og Reinhardt snakket sant når de forklarte at det var Gemmecke som hadde gitt dem ordre til en del av torturforhørene. Det var dessuten, gjennom vitneprov, bekrefet at Gemmecke hadde slått nordmannen Jønland og Torp. Han måtte også ha ansvar for hvordan sistnevnte ble behandlet i fengselet.

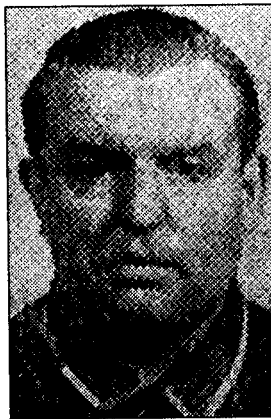
Påstand: Livsvarig tvangsarbeid.

moste av ...

## Ikke amnesti

En har inntrykk av at svært mange mennesker venter amnesti for landsvikerne i det nye året. - Nei, sier statsråd Gundersen. Det kjenner jeg absolutt ikke noe til. Jeg har hørt om ryktene, men det er også det hele.

Frostating lagmannsrett vil den 9. januar ta til med behandlingen av krigsforbryterensaken mot tyskeren Paul Bølling (bildet), som gjorde tjeneste på Volan under okkupasjonen.



*Amnesti  
5/1-1998.*

*Adressen i Vollen 17/1-98*  
**Gestapo-saken**

Vulkaniser Birger Breivik, som fungerte som ganggutt på Vollen, forklarte seg om en hel rekke av tiltalepunktene. Bl.a. bekreftet han at de dødsdømte Söderholm og Karlsen ble mishandlet. Til å begynne med hadde vaktene et visst anstrøk av menneskelighet, sier vitnet. Men etter at de hadde vært sammen med Bølling en tid, ble de sadister de også. En fange med navn Berntsen var kommet om natten. Han bar tydelig preg av mishandling. Om morgenen ble han tatt ut igjen. Da han kom inn, var han mer død enn levende.

Han fortalte videre at det var en tykk mann i Wehrmachtsuniform som hadde mishandlet ham. Det kunne være bare vare tiltalte Bølling. En annen fange, Thorleif Johansen, fikk straffeeksersis to ganger om dagen i lang tid. Vitnet hadde personlig sett tiltalte løpe etter ham ute på gårdsplassen. Johansen var så medtatt at det var vanskelig å snakke med ham.

**Grusom mishandling  
av russere**

Tre-fire russere ble drevet forferdelig hardt ute på gårdsplassen. Bølling var med. Den ene av rússerne falt sammen, og måtte støttes opp av de andre. De ble alle ført ned i kjelleren, og tvunget til å stå under varm dusj et kvarters tid. Hver gang noen forsøkte å komme i ytterkanten av dusjen, for å lindre smertene litt, slo Bølling dem over ryggen med en fjel. De ble helt blå på kroppen.

Vitnet hadde også sett Tonning og Mikalsen bli mishandlet. Personlig så han bøllen Bølling slå en dansk statsborger over brystet med en stokk. Borøchstein og Fischer var blitt prylt. Den ene av dem fikk slått ut flere tenner.

## Gestapo-saken

I forbindelse med sin dokumentasjon under avslutningen av krigsforbrytersaken i lagmannsretten kom tiltalte Gemmecke blant annet med den opplysning at det etter aksjonen mot studentene i Oslo, var på tale å sette i gang en liknende aksjon mot studentene ved Norges Tekniske Høgskole i Trondheim. Det var nemlig mange NTH-studenter som arbeidet illegalt. Mil.org. i området besto for det meste av høgskolestudenter. Gemmecke hevdet at han hadde henvendt seg til de tyske myndigheter i Berlin for å hindre dette. Han hadde vunnet gehør for sitt syn og han visste at feltmarskalk Göring var gått sterkt inn for at studentene ved Høgskolen i Trondheim ikke skulle arresteres.

Det ble så dokumentert et brev fra Walter Gemmecke til Herbert Bischoff. Gemmecke forteller her at han har fått sin annen tiltalebeslutning. Denne skyldes antakelig gestapisten Pilz's brev til lagmannsretten. Han hadde fått Pilz's tiltalepunkter på sin tiltalebeslutning.

Det nevnes ellers i brevet at Pilz, sammen med Rinnan, hadde forhørt en rekke personer uten at Gemmecke hadde kjennskap til det. Dette gjorde Pilz for å oppnå gode etterretningsrapporter, og dermed bli Flesch's kjærlighetsbarn.

Det sies videre at Bischoff må kunne bekrefte at Gemmecke var bortreist på den tiden Carsten Wærdahl ble forhørt, at han ble avsatt som leder av 4N osv., osv.

Gemmecke hevdet videre at det som sto i brevet var sant. Han hadde skrevet det bare for at han ikke skulle bli stående uten vitner. Det var nemlig på den tiden på tale å sende Bischoff og andre tyskere tilbake til Tyskland, nesten øyeblikkelig. Ellers opplyste han at det var Reinhardt som hadde oppfordret ham til å skrive dette brevet. Dermed hadde han regnet med at det ville bli oppfanget av politiet.

Tiltalte fikk så anledning til å forklare seg om tiltalebeslutningens siste punkter. Han benektet å ha slått Kåre Ingemann Torp under et forhør. Tvert imot hadde han behandlet ham meget anstendig. Gemmecke mente også at han ikke kunne gjøres ansvarlig for at Torp satt i sellen med hendene bundet med fallskjermstrøper i 18 døgn.

Da Torp befinner seg i utlandet, kunne han ikke møte som vitne. Politibetjent Ivar Grong forklarte seg derfor om den forklaring Torp hadde gitt til ham om forholdet. Torp hadde forklart at han først var blitt slått to ganger i ansiktet med flathånden av Gemmecke. Det førte til at han trakk seg så langt tilbake i stolen at han falt i gulvet. Mens han lå der, slo Gemmecke ham noen ganger med knyttnevene. Han blødde både fra nese og munn etter den behandlingen.

*Handwritten notes:*  
1/12-94

## Tilbakeblikk

Ved ODDVAR VALSTAD

For 50 år siden

### Tyskerbarna ble ikke noe problem

*Gjels er de adoptert, dels har familien tatt seg av dem*  
 På tyskerjenter i Trondheim ber om bidrag til barna  
**Enkelte formuende gestapister har måttet betale farskapsbidrag.**

Under okkupasjonen og en tid etter den pågikk det i dagspressen en ganske livlig diskusjon om det store problemet: Tyskerbarna. Hva skulle skje med dem?

Vi husker en dame i Oslo gikk så langt i sin angst over problemet at hun foreslo man skulle sende tyskerbarna til en eller annen fremmed verdensdel, slik at de aldri kunne bli til noen skade i det norske samfunn når de vokste opp.

I dag, to år etter okkupasjonen, er problemet rett og slett forsvunnet! Anslagsvis kan en anta at det her i landet er om lag 2000 tyskerbarn. Disse er dels adoptert, dels anbrakt hos slektninger av moren. Od det viser seg at pikenes familie i mange tilfelle har vist stor iver for best mulig å dekke over det som skjedde. Og de har vist stor omhu for det lille menneskevesen, som jo unektelig var temmelig uskyldig i det hele. Det hadde såvissit ikke bedt om noen hjemstavsrett hverken i dette eller andre land.

Nøyaktig ni måneder etter invasjonen ble det første tyskerbarn født i Trondheim - i februar 1941. Når det er sagt at tyskerbarna alt er begynt på skolen, så er altså dette ikke riktig. Folkeskolen tar til ved syv års alder.

Adresseavisen har spurt underfoged Uri om det i noen tilfelle ble spørsmål om farskapsbidrag til tyskerne.

- Det er i ytterst få tilfelle, svarer Uri. De tyske fedre er jo ikke i landet lenger. Men vi har gjort overenskomst med Erstatningsdirektoratet for enkelte gestapisters barn. Gestapister hvis formue er beslaglagt her i landet. Etter norsk lov skal hvert barns far oppføres. Så det har vært mange forhold å ordne opp i etter tyskerne, for å få utferdiget farskap.

- Har mange av tyskerpikene bedt om bidrag for sine barn?

- Nei, det er meget få som har spurt om bidrag. Vi har jo heller intet å gi, når vi ikke får noe hos faren! Så den eventuelle støtte pikene får, må hun skaffe seg gjennom forsorgsvesenet. Men i denne sammenheng kan nevnes at en hel del pårørende av piker har tatt seg av barnet. Disse har foretrukket at dette skulle skje i all stillhet.

### MARSHALL BEUDER EN MIDLERTIDIG TIDIG HJELPEPLAN FOR EUROPA

Washington, 10: På en pressekonferanse i dag sa den amerikanske utenriksminister George Marshall, at Europa må få en slags foreløbig hjelp i år. En hjelp som bare kongressen har myndighet til å gi. Dette tyder på at kongressen, som etter planen ikke skal tre sammen før i januar, vil bli innkalt til et spesielt møte.

Marshall vil imidlertid ikke rett ut si at kongressen vil bli kalt sammen til et slikt møte. Han uttalte at utenriksdepartementet har nøye overveiet hva en bør gjøre for å avhjelpe sult og frost i nødstedte land før Marshall-planen trer i kraft. Vi har nøye fulgt meldingene om den økonomiske situasjonen i de forskjellige land, sa Marshall. De trenger nå en midlertidig hjelp, for å avhjelpe sult og kulde. Dessuten hjelp til gjenreisningen. Vi venter at en allerede i slutten av oktober skal ha utarbeidet en midlertidig hjelpeplan.

## Tilbakeblikk

Ved ODDVAR VALSTAD



For 50 år siden

### Med gaver fra USA til alle nygifte i Namsos!

Utflyttet namsosing bebuder også festmiddag for hele byen.

Namsos fikk i vår underretning fra en namsosing som har flyttet til Amerika om at han holdt på å samle inn store mengder gaver til byen. Men så hørte en ikke mer. Bladet Nordtrønderen har nå fått brev fra norsk-amerikaneren der han skriver at han i september kommer med gaver til alle nygifte, og at han dessuten holder på med å kjøpe opp kjøtt og andre saker. Han ønsker å spandere en festmiddag på hele byen når han kommer.

Ikke alle krigsekteskap er falt heldig ut. En pleier vanligvis betrakte krigsekteskapene som mer eller mindre tvilsomme foretagender.

Som kjent kom det under krigen flere tusen tsjekkere til Norge, som fanger og tvangsarbeidere for tyskerne. En del av dem giftet seg her. De ble betraktet som lidelsesfeller og venner i nøden.

Vår medarbeider i Praha har nylig satt seg i forbindelse med noen av disse norsk-tsjekkske familiene, som han forteller lever lykkelig den dag i dag, og som viser tydelige tegn i retning av å forøke menneskeslekten.

På vårt bilde ser en øverst Solveig Kvacicova med man og barn, foran sitt koselige hus på landsbygda. Solveig er fra Oslo og trives utmerket i sitt nye fedreland. Damen nedenfor er Olaug Kabickova, fra Trøndelag, med mann og barn. Hverken hun eller den blide småpiken ser ut til å ha lidt noen særlig overlast ved omplantingen

Trønderjente som er blitt tsjekkertinne.



### Hitler om Trondheims framtid.

Det britiske admiralitet utgir i disse dager storadmiral Raeders dagbøker. Her gir han mange interessante interiører fra de forskjellige militære og politiske konferanser hos Hitler, og som han deltok i i krigens første år.

Fra en generalstabskonferanse den 11. juli 1940 foreteller storadmiral Raeder at Hitler plutselig falt i trance over Trondheims framtid.

«En herlig tysk by (Eine herrliche deutsche Stadt) skal anlegges ved fjorden, adskilt fra det nåværende Trondheim», sa Hitler. «Den behøver ikke å stå i umiddelbar forbindelse med havnen og dokkene. En praktfull autostrada skal anlegges fra Lübeck over Danmark, gjennom Sverige til Trondheim. Kanskje man kunne gi Sverige Narvikbanen i bytte for en slik autostrada-korridor over svensk territorium».

Den 6. september holdt Hitler foredrag for en engere krets om Norges framtid. Han forestilte seg en storgermansk union, i hvilken de enkelte medlemmene skulle ha en viss suverenitet (diplomatisk representasjon etc.), og hver skulle ha sin hær som utdannes og utrustes av den selv, men etter den tyske hærs mønster. Men utenom dette skulle de være nøye, både politisk og økonomisk forbundet med Tyskland.



For 50 år siden

### Dødsdømte fanger måtte gjennomgå straffeekseris på Vollan

Mishandling som var utslag av sadisme, mener vitne i lagmannsretten.

Saken mot tyskeren Paul Bølling fortsetter med vitneavhøringer. Det ble gitt flere rystende skildringer om hvordan fangene ble behandlet på Vollan i 1942, dels av Bølling personlig. Dels av vakter under Bøllings kommando.

Arne Nøstvold hadde vært vitne til hvordan jødene Hermann Fischer og Abraham Borøchstein ble slått helt til de var helt utmattet. En danske fikk også hard medfart. Han ble slått med en bordfjel i hodet, og deretter satt under kokende dusj i kjelleren. Bølling deltok i denne mishandlingen.

Lagerarbeider Svenn Hallberg hadde sittet på samme selle som de tre brødrene Sødeholm, foruten en fange ved navn Kveldbø. De var fra Finnmark, og var dømt til døden. Flere ganger ble de hentet ut. På gårdsplassen fikk de gjennomgå straffeekseris av Bølling. En annen fange, Alf Tonning, var kanskje den som ble utsatt for verst tortur. Han så fryktelig ut på kroppen etter mishandlingen. Ryggen var slått i stykker helt fra halsen til setet. Vitnet ble selv mishandlet av tiltalte Bølling flere ganger under straffeekseris.

Fabrikkarbeider Einar Hernes var blitt slått av tiltalte med gummibatong og en lærrem. Vitnet ble selv mishandlet av Bølling flere ganger under straffeekseris. Hans rygg så ut som en kjøttkake etter slagene. Bølling slo også i ansiktet. Vitnet besvimte et par ganger under behandlingen.

Lokomotivpusser Arnfinn Sande ble kreftefett at han ved et par anledninger var blitt slått av Bølling.

Sigurd Paulsen ble utsatt for straffeekseris åtte dager på rad. Bølling slo ikke selv, men kommanderte og hisset opp vaktene. Et par ganger ble de ført ned i kjelleren, og tvunget under kald dusj med slag og spenn.

Enkelte ganger ble fangene liggende helt bevisstløse i gården. Vitnet fikk store sår på ryggen. skrittet, hvor han var blitt sparket. Bølling hadde personlig slått vitnets fetter under dusjen så fetteren besvimte i armene på vitnet.

Forlagssekretær Per Prytz ble også slått av Bølling med en gummibatong over ryggen. Tre fire ganger ble han også sparket. Han så også resultatene av den mishandlingen andre fanger ble utsatt for. Men hadde inntrykk av at mishandlingen var utslag av sadisme. Schwenk ga en gang Bølling kjeft fodri han huserte med de politiske fangene. Det hadde han ingen myndighet til.

Bokhandler Rolf Sesseng så resultatet av den fangen Alf Tonning Mikalsen ble utsatt for.

Denne fangen hadde vanskelig for å oppfatte tyskernes kommandoord, og måtte gjennomgå fryktelig. Hans rygg ble sterkt oppslått. Han ble sendt til en leir på Rosenborg. Også der ble han slått. Og da han kom tilbake til Vollan, måtte han mishandlingen på ny. Vitnet gikk ut fra at det var Bølling som besørget mishandlingen. Man hadde iallfall inntrykk av at Bølling var ansatt på Vollan som turist.

## Tilbakeblikk



Ved ODDVAR VALSTAD

For 50 år siden

## Dødsdømt fanges dagbok fellende for Bölling

Rystende skildring av tre nordlendingers tragiske skjebne

Under den fortsatte vitneavhøring i saken mot tyskeren Paul Bölling ble avhørt bl.a. Ingolf Klefstad fra Finnmark. Vitnet hevdet at Bölling avhøret ham etter arrestasjonen og førte ham til Misjonshotellet. Her fikk han tre kraftige slag i underlivet, så han mistet pusten. Senere førte Bölling ham over til Vollan, hvor vitnet en rekke ganger ble utsatt for hard straffeeksersis, men ikke av Bölling.

Tiltalte fastholder at han aldri har vært på Misjonshotellet, og mener det må foreligge en forveksling.

### Flere jøder stygt mishandlet

Kjøpmann Markus Bermann, Kristiansund, bekreftet at han en gang fikk et puff i siden av Bölling. Vitnet var på vei ned i kjelleren. Var syk, og hadde feber. Men Bölling tok ikke hensyn til det. Han måtte kle av seg før han gikk ned i kjelleren. Tidligere var vitnet blitt sparket av en annen vokter. Sparket medførte nyreblødning. Vitnet hørte at Hermann Fischer og Abraham Borechstein også var blitt mishandlet. Fischer fikk slått ut to tenner. Vitnets nevø, dr. Bernstein, var svært medtatt etter mishandlingen på Vollan. I to dager lå han bevisstløs.

Gårdsarbeider Tannes Olsen Kvendbo fortalte om den opprørende mishandlingen flere dødsdømte fanger ble utsatt for. Dagen etter at vitnet ble satt inn på Vollan kom det flere fanger nordfra til Vollan. De ble plassert i samme selle som vitnet. Det var Gustav Soderholm, med sine to sønner og deres nabo. En mann med navn Karlsen. De var arrestert for å ha gitt russerne mat.

Alle fem ble dømt til døden i midten av juli 1942, vitnet for en våpenaffære. Til støtte for sin forklaring tar Kvendbo fram en dagbok, som han førte i fengselet, og som han klarte å smugle ut. Den ene av Soderholms sønner ble benådet til 10 års tukthus, på grunn av sin unge alder, 17 år.

Vitnet ble også benådet en måneds tid etter dommen var falt. De øvrige ble henrettet 10. august 1942.

Ved dagboken dokumenterer vitnet at de dødsdømte ble utsatt for hard straffeeksersis tre ganger i tidsrommet mellom domsavsigelsen og henrettelsen. Første gang var den 20. juli. Bölling kom ut i luftgården etter at de hadde hadde fått en fryktelig omgang, og han hjalp til med å slå med en taugtamp. To av fangene, Karlsen og den unge Ragnar Soderholm, falt sammen da de kom inn i sellen. Da Bölling fikk se det, ble han sint, og beordret alle i sellen til å stå oppreist en halv time.

Den 25. juli beretter dagboken atter om en svær straffeeksersis, uten noen grunn. Paul Bölling brukte som vanlig taugtampen. Den dagen var det to som stupte. De ble dratt ned i kjelleren, hvor de fikk kaldt bad. Den 31. juli ble straffeeksersisen gjentatt. Bölling var spesialist med taugtampen, forteller vitnet. Men vaktene hadde også til rådighet et bordfjel og en gummibatong, som lå klar ved hver straffeeksersis.

Tiltalte Bölling bemerker at han ikke hadde noe med de politiske fangene å gjøre.

Vitnet: Det kan nok stemme det. Når han blandet seg inn i straffeeksersisen, gikk vi derfor ut fra at det var hans personlige sadisme som drev ham.





Ved ODDVAR VALSTAD

For 50 år siden

### Fengslet i Munkegaten . .

Trondheim har nå hatt kvinnefengsel i ca ett år. Spørsmålet er bare om vi får beholde det etter at oppgjøret med de kvinnelige landssvikfanger, og tilgangen på fanger blir normal. At en får et konstant kvinnefengsel, er et krav som framsettes med styrke av våre kvinneorganisasjoner. Som med full rett hevder at kvinnelige fanger har krav på kvinnelige fangevoktere - og kvinnelig vaktmester.

Fengselsdirektor Kjeld Bugge sier at det nåværende kvinnefengsel i Trondheim - avdeling B i Munkegata - har vært i gang siden 15. februar 1947. Det har et daglig belegg på ca 15 fanger.

Da melder problemet seg: Blir i normale tider tilgangen på kvinnelige fanger så stort at en kan holde dem i eget fengsel?

- Har vi først fått en egen kvinneavdeling, bør vi holde på den, sier fengselsdirektøren. Men litt av et problem blir nok dette, og departementet er oppmerksom på saken. Belegget er variabelt. Mange om vinteren og færre sommerhalvåret i vanlige tider. Men hittil har det ikke vært noe problem å fylle fengselet i Munkegata.

Vi står i stadig kontakt med justisdepartementet, som sender kvinnelige fanger til Trondheim andre steder fra. Men vårt fengsel er jo bare et krets-fengsel, og fangene skal ikke være der ut over fem måneder. Kvinner som sitter lengre tid, kommer til landsfengslene Bredtvedt og Sel i Gudbrandsdalen.

- Det ideelle ville være å få bygd et nytt kvinnelig landsfengsel for kvinner i Trondheim, som tok imot fanger som skulle sone lengre straffer enn seks måneder. Fanger fra hele det nordlige Norge, og Trøndelag.

Å sette fanger i arbeid, er meget viktig for utviklingen av deres moralske muligheter. Men under de nåværende forhold, er det umulig å regne med et slikt nybygg, sier Bugge.

For kvinnene i Munkegata består arbeidet nå for det meste i søm og strikking. Men i den senere tid har de kvinnelige fanger også begynt å lage en spesialartikkel for bremsene på jernbanevognene.

Av tøyrester har de begynt å lage små dukker. Meget populært. Fordi det stilles visse krav til fantasi og oppfinnsomhet. Forleden begynte de kvinnelige fanger å sy laken til andre fangeavdelinger. Mange fanger har bare ulltepper. Og hvis en fange er litt fagmenneske og netthendt, kan hun sy spedbarnstøy. Opplæring i å sy dukker, kan for en og annen være grunnlaget for hjemmeindustri.

Avdeling B - det nåværende kvinnefengsel - er kommet kloss opp til Tinghuset. Slik at arbeidsforholdene i de kontorer som ligger i Tinghusets første etasje mot denne siden blir lite tilfredsstillende. Kommunen gjør krav på av avd. B skal rives - og om ikke hele fengselet blir revet, er det mulig at en fløy blir revet i nær framtid.

I så fall må fangene fordeles på andre fengsler i byen.

I en kommentar sier Adresseavisens medarbeider «M-x» at det er å håpe at kvinnefengselet på en eller annen måte blir bibeholdt. «Men en sak faller oss inn i denne forbindelse. Burde ikke tiden være inne til å få også kvinnelige vaktmestere i et kvinnefengsel?

Kvinnefengselet har nå tre kvinnelige oppsynskvinner, som det heter.

### Fengslet i Munkegaten

Blir en fløy revet av hensyn til Tinghuset?

Kvinnelige fanger fanger til å spesialartikkel for jernbanevognene

Det nye fengselet i Munkegata har et daglig belegg på ca 15 fanger. Det er et konstant kvinnefengsel, som framsettes med styrke av våre kvinneorganisasjoner. Som med full rett hevder at kvinnelige fanger har krav på kvinnelige fangevoktere - og kvinnelig vaktmester.

Fengselsdirektor Kjeld Bugge sier at det nåværende kvinnefengsel i Trondheim - avdeling B i Munkegata - har vært i gang siden 15. februar 1947. Det har et daglig belegg på ca 15 fanger.

Da melder problemet seg: Blir i normale tider tilgangen på kvinnelige fanger så stort at en kan holde dem i eget fengsel?

- Har vi først fått en egen kvinneavdeling, bør vi holde på den, sier fengselsdirektøren. Men litt av et problem blir nok dette, og departementet er oppmerksom på saken. Belegget er variabelt. Mange om vinteren og færre sommerhalvåret i vanlige tider. Men hittil har det ikke vært noe problem å fylle fengselet i Munkegata.

Vi står i stadig kontakt med justisdepartementet, som sender kvinnelige fanger til Trondheim andre steder fra. Men vårt fengsel er jo bare et krets-fengsel, og fangene skal ikke være der ut over fem måneder. Kvinner som sitter lengre tid, kommer til landsfengslene Bredtvedt og Sel i Gudbrandsdalen.

- Det ideelle ville være å få bygd et nytt kvinnelig landsfengsel for kvinner i Trondheim, som tok imot fanger som skulle sone lengre straffer enn seks måneder. Fanger fra hele det nordlige Norge, og Trøndelag.

Å sette fanger i arbeid, er meget viktig for utviklingen av deres moralske muligheter. Men under de nåværende forhold, er det umulig å regne med et slikt nybygg, sier Bugge.

For kvinnene i Munkegata består arbeidet nå for det meste i søm og strikking. Men i den senere tid har de kvinnelige fanger også begynt å lage en spesialartikkel for bremsene på jernbanevognene.

Av tøyrester har de begynt å lage små dukker. Meget populært. Fordi det stilles visse krav til fantasi og oppfinnsomhet. Forleden begynte de kvinnelige fanger å sy laken til andre fangeavdelinger. Mange fanger har bare ulltepper. Og hvis en fange er litt fagmenneske og netthendt, kan hun sy spedbarnstøy. Opplæring i å sy dukker, kan for en og annen være grunnlaget for hjemmeindustri.

Avdeling B - det nåværende kvinnefengsel - er kommet kloss opp til Tinghuset. Slik at arbeidsforholdene i de kontorer som ligger i Tinghusets første etasje mot denne siden blir lite tilfredsstillende. Kommunen gjør krav på av avd. B skal rives - og om ikke hele fengselet blir revet, er det mulig at en fløy blir revet i nær framtid.

I så fall må fangene fordeles på andre fengsler i byen.

I en kommentar sier Adresseavisens medarbeider «M-x» at det er å håpe at kvinnefengselet på en eller annen måte blir bibeholdt. «Men en sak faller oss inn i denne forbindelse. Burde ikke tiden være inne til å få også kvinnelige vaktmestere i et kvinnefengsel?

Kvinnefengselet har nå tre kvinnelige oppsynskvinner, som det heter.

Trondheim har nå hatt kvinnefengsel i ca ett år. Spørsmålet er bare om vi får beholde det etter at oppgjøret med de kvinnelige landssvikfanger, og tilgangen på fanger blir normal. At en får et konstant kvinnefengsel, er et krav som framsettes med styrke av våre kvinneorganisasjoner. Som med full rett hevder at kvinnelige fanger har krav på kvinnelige fangevoktere - og kvinnelig vaktmester.

Fengselsdirektor Kjeld Bugge sier at det nåværende kvinnefengsel i Trondheim - avdeling B i Munkegata - har vært i gang siden 15. februar 1947. Det har et daglig belegg på ca 15 fanger.

Da melder problemet seg: Blir i normale tider tilgangen på kvinnelige fanger så stort at en kan holde dem i eget fengsel?

- Har vi først fått en egen kvinneavdeling, bør vi holde på den, sier fengselsdirektøren. Men litt av et problem blir nok dette, og departementet er oppmerksom på saken. Belegget er variabelt. Mange om vinteren og færre sommerhalvåret i vanlige tider. Men hittil har det ikke vært noe problem å fylle fengselet i Munkegata.

Vi står i stadig kontakt med justisdepartementet, som sender kvinnelige fanger til Trondheim andre steder fra. Men vårt fengsel er jo bare et krets-fengsel, og fangene skal ikke være der ut over fem måneder. Kvinner som sitter lengre tid, kommer til landsfengslene Bredtvedt og Sel i Gudbrandsdalen.

- Det ideelle ville være å få bygd et nytt kvinnelig landsfengsel for kvinner i Trondheim, som tok imot fanger som skulle sone lengre straffer enn seks måneder. Fanger fra hele det nordlige Norge, og Trøndelag.

Å sette fanger i arbeid, er meget viktig for utviklingen av deres moralske muligheter. Men under de nåværende forhold, er det umulig å regne med et slikt nybygg, sier Bugge.

For kvinnene i Munkegata består arbeidet nå for det meste i søm og strikking. Men i den senere tid har de kvinnelige fanger også begynt å lage en spesialartikkel for bremsene på jernbanevognene.

Av tøyrester har de begynt å lage små dukker. Meget populært. Fordi det stilles visse krav til fantasi og oppfinnsomhet. Forleden begynte de kvinnelige fanger å sy laken til andre fangeavdelinger. Mange fanger har bare ulltepper. Og hvis en fange er litt fagmenneske og netthendt, kan hun sy spedbarnstøy. Opplæring i å sy dukker, kan for en og annen være grunnlaget for hjemmeindustri.

Avdeling B - det nåværende kvinnefengsel - er kommet kloss opp til Tinghuset. Slik at arbeidsforholdene i de kontorer som ligger i Tinghusets første etasje mot denne siden blir lite tilfredsstillende. Kommunen gjør krav på av avd. B skal rives - og om ikke hele fengselet blir revet, er det mulig at en fløy blir revet i nær framtid.

I så fall må fangene fordeles på andre fengsler i byen.

I en kommentar sier Adresseavisens medarbeider «M-x» at det er å håpe at kvinnefengselet på en eller annen måte blir bibeholdt. «Men en sak faller oss inn i denne forbindelse. Burde ikke tiden være inne til å få også kvinnelige vaktmestere i et kvinnefengsel?

Kvinnefengselet har nå tre kvinnelige oppsynskvinner, som det heter.

26/9-1994.

## Tilbakeblikk



Ved ODDVAR VALSTAD

For 50 år siden

## Merkverdige russiske «høst-manøvre»

### *Merkverdige russiske „høst- manøvrer“ i Sentral-Europa*

**Troppene inntar strategiske posisjoner.  
Og forlegges også til Østersjø-havnene.**

I følge opplysninger fra Berlin skal russiske tropper være i ferd med å innta strategiske posisjoner i den russiske sone. Det blir påstått at disse troppebevegelsene foretas fordi den russiske regjering regner med muligheten av at utenriksministerkonferansen i London i november kan komme til å bryte sammen uten at en kommer til forståelse. Konferansen skal drøfte Tyskland.

News Chronicle's korrespondent hevder at den russiske regjering frykter at et sammenbrudd av konferansen kan gjøre Sovjetsamveldets strategiske stilling i Sentral-Europa usikker, og at de derfor tar de nødvendige forsiktighetsregler. Offisielt blir troppebevegelsene omtalt som «høst-manøvre», og iakttakere i Berlin betrakter dem mer som et utslag av russisk nervøsitet enn som et uttrykk for aggressive hensikter. De distrikter som nå blir utstyrt med russiske garnisoner er Østersjø-havnene. Tyskerne i den russiske sone er i så enhver henseende underkuet, at ruserne ikke venter noe opprør fra deres side. De strategiske posisjonene må derfor antas å vende utad. Spesielt er det i den forbindelse grunn til å feste seg ved forlegning av russiske tropper i Østersjø-havnene. Trolig har manøvrerne ingen annen hensikt enn å øve press på det kommende utenriksministermøte.

## Appell fra Trygve Lie

FNs generalsekretær Trygve Lie henstiller til stormaktene om å blegge tvistighetene mellom øst og vest, som skaper frykt og hat hele verden over. I sin tale kom han ikke med noen direkte hentydning hverken til Marshall eller Visjinski. Det var imidlertid klart at henstillingen gjaldt de to.

En betingelse for fred er at nasjoner med forskjellig sosialt system og med forskjellige interesser må søke å samarbeide side ved side i fred, erklærte Lie. Dette må gi seg uttrykk i de politiske forhandlinger, ved vilje til kompromiss. Uten en slik verden, uten samarbeid og enighet, kan intet instrument for opprettholdelse av den internasjonale fred og sikkerhet, bli effektivt, hvor perfekt det ellers måtte være.

## Tilbakeblikk

Ved ODDVAR VALSTAD

For 50 år siden

# 50 norske ofre fra tyske konsentrasjonsleirer hjem

I dag kommer urnene med asken av 50 norske politiske fanger, som døde i tyske konsentrasjonsleirer, til Oslo. De omkomne er:

Kaare Bryn Askelund, Trondheim, Michael Scott Broadwick, Oslo, Zakarias Bryn, Oslo, Erling Martin Dagsland, Minde pr. Bergen, Erik Danielsen, Tromsø, Håkon Dvergsdal, Bergen, Sverre Evju, Oslo, Jonas Fasmer Dahl, Bestum, Oslo, Knut Fladberg, Askim, Nils Jørgen Fuglesang, Florø, Torleif Gulli, Sandefjord, Olaf Hansen, Ankenes pr. Narvik, Odd Angel Hareide, Oslo, Torkild Horn, Hov i Land, Nils Høisæter, Laksevåg, Gunnar Trau Jacobsen, vestre Aker, Egil Johansen, Oslo, Fritz Vilhelm Johansen, Narverød pr. Tønsberg, Richard Waldemar Johansen, Oslo, Bjarne Jørgensen, Drammen, Helge Karlsen, Glemmen, Fredrikstad.

Torfinn Karlsen, Harstad, Inge Kiran, Ålesund, Johan Lillebakke, Oppdal, Dovre, Emil Lorentzen, Oslo, Ingvald Magne Lunde, Trysil, Ragnar Markusen, Høvik, Sigurd Nordås, Sandnes, Alf Fredrik Næsje, Fredrikstad, Ole K. Næss, Nøtterøy, Oskar Martinius Olsen, Oslo, Yngvar Petersen, Oslo, Abel Johan Pettersen, Minde pr. Bergen, Petter Hans Pettersen, Barbu, Arendal.

Ingvar Reinert, Nord-Statland, Namdalen, Ingvar Margido Rønne, Trondheim, Atle Fredrik Rønning, Bodo, Johan Seimo, Gjerpen, Skien, Tønnes Skjæveland, Bryne, Egil Helmer Snekerlien, Dovre, Alf Harry Solli, As, Enok Soltvedt, Hillevåg pr. Stavanger, Olaf W. Svendsen, Nordstrand, Andreas Sømme, Hinna pr. Stavanger, Adolf Wang, Målselv, Kornelius Wasmuth Sørvær, Pasvik, Finnmark, Carl Nicolay Weidemann, Oslo, Birger Werge-land, Bergen, Frank Ødegård, Laksevåg, Erling Aaby, Asker.

## KÅRE BRYN ASKELUNDS BÅRE TILBAKE TIL HJEMBYEN

Kremes i dag under militære æresbevisninger.



Kaare Bryn Askelunds bære kom lørdag 22. desember til Trondheim med ekstratog fra Oslo. Båren sto i en egen vogn, og var svøpt i et stort norsk flagg. Umiddelbart etter togets ankomst ble det satt æresvakt ved vognen. Det var elever fra befalsskolen som var møtt fram.

Ved middagstid ble båren hentet og brakt til Tilfredhet kapell, hvor kremasjonen skulle foregå under militære æresbevisninger. En vaktavdeling fra befalsskolen besørgte avhenting. Avdødes foreldre var til stede.

Kaare Bryn Askelund er sønn av disponent J. Askelund ved Maskinagentur A/S. Kaare Bryn Askelund arbeidet i sin fars firma til han flyktet til Sverige i 1941.

## ■ Tilbakeblikk



Ved ODDVAR VALSTAD

For 50 år siden

## HISTORIEN OM GULLBARRENE SOM FLESCH RØMTE MED

Forretningsmannen i Trondheim  
kjøpte gull for 120.000 kroner.

Grov skatten ned i hagen, men gestapo fant den

Politiet kune i går visse oss to gullbarrer som har sin interessante historie. Barrene, som består av 14 karat gull, veier henholdsvis ett kg og et halvt kg. De har vært i politiets varetekt siden kommandør Flesch og en av hans gestapo-kolleger ble anholdt etter frigjøringen. De var i besittelse av hver sin barre. Flesch hadde sin innsydd i ryggsekken.

Gullbarrenes historie bekrefter det gamle ord at gull også kan kjøpes for dyrt. De ble nemlig under krigen kjøpt av en forretningsmann i Trondheim, på svartebørsen. Han oppgir at han kjøpte gull for 120 000 kroner. Hvor meget han fikk for dette, kan han ikke nøyeaktig si. Men han tror det dreiet seg om 3,5 kg. det skulle svare til en normal pris av 21 000 kroner. Vedkommende forretningsmann må altså ha atskillig med penger å rutte med. Og når han betalte en såvidt høy pris, var det selsagt for å sikre sin formue mot pengesaning og inflasjon. Gullbarrene grov han forsvarlig ned i sin hage.

Men nå ville tilfellet at det tyske sikkerhetspoliti, Sipo, som drev en utstrakt postkontroll, fikk nesen i forretningsmannens gulltransaksjoner. De oppsøkte ham, og tvang ham til å grave fram gullet. Deretter beslagla de skatten i hagen.

Ved kapitulasjonen tok Flesch og hans kollega med seg to av gullbarrene. Hvor de øvrige er havnet, har det ikke lyktes å bringe på det rene. Men muligens kan det være andre andre gestapister som har beriket seg.

Saken er nå ferdigetterforsket fra politiets side, og det er utferdiget forelegg om inndragning av de to gullbarrene til fordel for statskassen.

Omsetningen av gull under krigen var i og for seg ikke ulovlig. Barrenes egentlige opprinnelse er ikke brakt på det rene, bortsett fra at de stammet fra svartebørsmarkedet i Oslo. Men dermed er det jo ikke sikkert å dreie seg om tyveri. Imidlertid har forretningsmannen i Trondheim, da han kjøpte gullet, overtrådt prisforskriftene, ved å betale en overpris på 100.000 kroner! Med hjemmel i prisloven kan derfor barrene inndras til fordel for statskassen.

## ■ Tilbakeblikk

Ved ODDVAR VALSTAD

For 50 år siden



De åtte amerikanske kongressmenn som i disse dager besøker Norge, holdt i går formiddag et møte med pressen. De er medlemmer av en spesialkomité som skal undersøke den økonomiske situasjon i de land som kommer inn under Marshall-planen. Den delegasjonen som nå er i Oslo har særlig befatning med landbruks- og matvarespørsmål. Norge er et av de første land de besøker. Her drøfter de situasjonen i Norge med eksperter innen norsk industri og næringsliv. Når delegasjonen er ferdig med sin undersøkelsesreise i de forskjellige land, skal spesialkomitéen utarbeide en rapport. Den vil bli sammenlignet med de konklusjoner en kommer til på Marshallkonferansen i Paris. Det felles forslag vil så bli sendt til kongressen i Washington, som skal ta den endelige avgjørelse om Marshall-planen skal settes i kraft.

Å uttale seg om hva de enkelte land har behov for, er det for tidlig å si noe om, forteller delegasjonens leder, republikaneren August Andresen. Dette er også for tidlig å fastslå, da en ennå har mange land igjen å besøke. Situasjonen i Tyskland var flere steder helt fryktelig. Verre enn ventet. Mens forholdene i de skandinaviske land var bedre enn antatt.

Nürnberg. Associated Press). Den amerikanske anklageren mot krigsforbryteren, general Lothar Rendulic, Walter Rapp, vendte i går tilbake fra en 4800 km lang flytur til det ødelagte Finnmark. Han roste nordmennenes motstand mot okkupasjonsmakten.

«Vår reise var meget vellykket, fordi den beviste hva vi allerede kjente fra sakens dokumenter, at Finnmark - og særlig Vest-Finnmark - ble svært ødelagt av Rendulics 20. armékorps. Det kunne umulig være tale om at ødeleggelsene kunne tjene noe militært formål. Alle de ødelagte husene var for små, og lå for langt fra hverandre, til at de kunne være til noen nytte for russerne hvis de hadde tenkt å forfølge tyskerne under retretten.

De nye husene i Finnmark viser tydelig de brutale tyske metodene. De kunne ikke en gang la grunnmurene stå igjen av de husene de ødela. Myndighetene i byene i Nord-Norge som vi besøkte, har ikke nettopp gode minner om Rendulic.

Befolkningen i det nordligste Norge er virkelig å beundre. Deres motstand mot tyskerne var heroisk,» sa Rapp.

Den norske aktor i saken mot Rendulic, advokat Follestad, forteller bl.a:

Spørsmålet om ødeleggelsene i Finnmark var militært berettiget, var det viktigste punkt domstolen skulle avgjøre. Hovedanklager Rapp understreker at befalingen ikke levner noe tvil tilbake om ødeleggelsenes nødvendighet. På den tid de verste ødeleggelsene satte inn, fra midten av november 1944, var det nemlig klart at russerne ikke ville rykke etter. Generaloberst Falkenhorst har i en fersk forklaring fra tukthuset i Hemeln til advokat Follestad, betegnet herjingene som «sinnlos». Det er særlig disse ødeleggelsene som interesserer domstolen, og da i første rekke herjingene i Hammerfest og Vest-Finnmark på denne tid.

Våre sterkeste kort er ikke den ødige brutalitet som er vist under evakueringen, sier advokat Follestad. Den virker ikke så krass i forhold til massakren i Jugoslavia. Men de materielle ødeleggelsene er relativt større og mer systematisk enn i noe krigsherjet land. Det var derfor nødvendig å gi domstolen et førstehåndsintrykk.

Noges og Finnmarks sak vil bli tatt opp igjen i Nürnberg i slutten av oktober, og advokat Follestad reiser da nedover. Dom i saken vil i tilfelle ikke falle før i begynnelsen av 1948.

### **Fru Hamsun for høyesterett**

Høyesterett tok i går til med behandlingen av saken mot fru Marie Hamsun. Hun ble i Sand

herredsrett enstemmig dømt til tvangsarbeid i tre år, inndragning av 150 000 kroner, en bot på 75 000 kroner og rettighetstap.

Tiltalte hadde stått som medlem av NS under hele okkupasjonen. Hun var personalleder i Eide herred, og tiltalte skrev og drev propaganda for NS og tyskerne. I Fritt Folk skrev hun en appell til de norske kvinner om å støtte opp om legionærenes fronttjeneste. I 1943 kjøpte fru Hamsun en del glass og stentøy som var beslaglagt fra flyktningeboer. Herredsrettens dom er påanket av tiltalte.

I sitt innlegg hevdet forsvareren at saken var blitt gjort større enn den egentlig er. Forsvareren gikk igjen- nom en rekke dommer over kvinnelige NS-medlemmer som han mente var dømt for de samme straffeforhold som fru Hamsun. Nemlig medlem- skap i NS og propaganda for partiet og tyskerne. Disse hadde imidlertid fått betydelig lavere dommer enn fru Hamsun. Forsvareren var redd for at tiltalte var blitt strengere behandlet fordi hun var gift med en berømt mann, Knut Hamsun. Han la ned på- stand om at straffen nedsettes og at boten frafalles.

Aktor presiserte at påtalemyndig- heten på ingen måte hadde latt seg på- virke av folkeopinionen. Fru Hamsun var dømt for de gjerninger hun hadde begått, og Knut Hamsuns forhold var selvsagt holdt utenfor denne saken. På den annen side kunne en ikke se bort fra det faktum at det har en helt an- nen virkning når en kjent person dri- ver propaganda for en sak enn når en «hvemsomhelst» gjør det. Selv om ak- tor ikke ville se helt bort fra tiltaltes gode gjerninger, mente han at tre år var en passende frihetsstraff.

**ROGSTADS ADJUTANT GA VED  
KAPITULASJONEN ORDRE OM  
Å BRENNE ALLE NS-PAPIRER**

10/197

Byretten har begynt behandlingen av saken mot fylkesfører Rogstads adjutant. Tiltalen er ganske omfattende. Han har vært medlem av NS, hirden, Germanske SS Norge, NSH og av Norsk-tysk selskap.

Tiltalte meldte seg frivillig til den norske legion, og deltok i kamphandlingene ved Leningradfronten. Han ble tildelt Ostmedaljen og såretmerket. Tiltalte har gjennomgått kurs ved hirdens befalsskole, har innehatt stillingen som organisasjonssekretær for NSUF, og har arbeidet i departementet for arbeidstjeneste og idrett. Fra februar 1945 var han «adjutant» hos «fylkesfører» Rogstad, og fra mai 1945 fungerte han som fylkesorganisasjonsleder i Sør-Trøndelag.

Han er videre tiltalt for i juni 1944 å ha ledet straffeeksesis mot 10 personer fra Horg. En av deltakerne, Halvor Midttømme, ble etter eksersisen arbeidsudyktig i ca en uke. Tiltalte skal videre ha drevet straffeeksesis med Knut Finborud på Røros.

Tiltalte deltok i verveaksjonen i Haldalen, sammen med «fylkesfører» Rogstad.

Han skal dessuten, etter tiltalebeslutningen, ha anmeldt Kr. Bryn til Stapo, og forlangt distriktslæge Haakon Petteersen, Røros, arrestert. Tiltalte har deltatt i en rekke propagandamøter, og holdt foredrag på noen av disse.

Endelig er han tiltalt for ved kapitulasjonen å ha gitt ordre til at alle NS-papirer i Sør-Trøndelag fylke skulle brennes, og har ved denne ordre i høy grad vanskeliggjort etterforskningen i landssviksakene.

## Abwehr lokket med tobakk og NS-mannen solgte rykter for 300 kroner pr. måned.

To Abwehr-agenter på tiltalebenken i lagmannsretten

Winston Churchill uttalte mandag at det første skritt til å gjenreise Storbritannia vil være å velge et godt parlament. I et brev til Tom Howard, de konservatives kandidat ved suppleringsvalget, i West Islington, erklærer Churchill at velgerne nå bør være oppmerksomme på at de harde og enestående ofre som de i årevis har vært oppfordret til å yte, «i stor utstrekning er veltet over på dem ved den sosialistiske regjerings vanstyre og ubesluttksomhet.»

Han stiller det konservative partis «sunne fornuft og praktiske erfaring opp mot det han kaller »ville teorier og løfter som ikke kan oppfylles.»

**Sunn sans mot  
ville teorier og  
løfter som ikke  
kan oppfylles.**

Uttalelse av Churchill.

Frostating lagmannsrett har startet behandlingen av en Abwehr-sak mot to trøndere. De to var knyttet til en gruppe som hadde spionasjeoppdrag. Den ene, som gikk under dekknavnet «Knut» fikk i gasje 300 kroner i måneden. Hans oppgave var bl.a. å avgi stemningsrapporter og å verve etterretningsagenter. Den andre hadde en månedsgasje på 500 kroner. Han skulle reise rundt på kysten og rapportere, samtidig som han også skulle verve rapportører. Han opptrådte som fiskeoppkjøper.

Den ene meldte seg inn i NS i 1940, fordi han mente tyskerne hadde vunnet krigen, og mente at tyskerne hadde krav på livsrom. Den andre begynte i tyskeres tjeneste fordi han bl.a. ble stilt i utsikt å få kjøpe sigar etter med jevne mellomrom.

Det avhøres en rekke vitner i saken.

*Abwehr-saken 24/9-1994*



**EN HARDERE  
VINTER FOR  
ENGLAND ENN  
I NOE KRIGSÅR**

Winston Churchill er kommet med en advarsel om at det britisk folk står ansikt til ansikt med en hardere vinter enn noen gang under krigen. Churchill kom med denne spådommen i et brev til det konservative partis parlamentskandidat fra Edgehill, Liverpool.

Churchill påstår at den britiske arbeiderregjering gjør situasjonen verre enn den behøver å være, fordi den forsøker å påtvinge folket de samme reguleringer som var nødvendige under krigen. Dette gjør at Storbritannia ligger langt bak de andre land i gjenreisningen, sier Churchill.

Men vi må aldri fortvile eller miste troen på storheten i det britiske imperium, hevdet han. Og jeg er overbevist om at vår eneste redning består i å ta makten fra dem som har misbrukt den. De har pint og mishandlet sitt eget folk og land. Vi må få et underhus som virkelig representerer folkets kløkt og styrke.

**Kriminalmuseet i Trondheim åpnes igjen.**

Har fått lokaler i Tinghusets kjeller.



*Tortur-  
gyngen  
fra «bandeklosteret» er  
med i  
samlingen*

Kriminalmuseet i Trondheim er nå montert igjen, og har fått pene og hensiktsmessige lokaler i Tinghusets kjelleretasje. Apningen finner sted i dag. Det har fått en fyldig og interessant tilvekst av gjenstander fra okkupasjonstiden. Her har både Rinnanbanden og gestapistene ytet sine makabre bidrag til samlingen. Kriminalmuseet har aldri, eller vil heller ikke nå, være åpent for publikum i sin alminnelighet, men åpent for folk som i bestemte øyemed har nytte av å studere det.

Adm. nr. 100/1000  
14/9-1949

UMLING.

Etter hva Adresseavisen erfarer skal Agdenes festnings kommandant den 9. april 1940, oberstløytnant Frithjof Jacobsen, stilles for krigsrett i

### AGDENES' kommandant for krigsrett

Den militære straffelov § 77: Unnløstelse eller forsømmelse av tjenesteplikt.

Oslo. Saken gjelder overgivelsen av Agdenes, og tiltalen er utferdiget etter Den militære straffelovs paragraf 77 m.m. Denne omhandler unnløstelse eller overtredelse av tjenesteplikt, og i tilfelle domfellelse kan straffes på opp til ti års fengsel. En rekke vitner er innkalt.

*Adresseavisen 6/12-44*

### Rinnanagenten Torbjørn Johansen slapp unna med fly til Spania i siste liten.

Samarbeid mellom Trondheims- og Stockholms-politiet ledet til avsløring av pass-svindelen.

I forbindelse med passvindelen i Sverige har svenske pressemeldinger beskjeftiget seg med dekknavnet «Bamse», også kalt Einar Øystein Johannessen. I følge en melding skal politiet ha avslørt en mann med navn Torkel Lindeberg, som har utstyrt både «Bamsen» og andre nazister med pass til utlandet. Hva Rinnan-agenten angikk, var det en selger som stilte sitt pass til disposisjon. Lindeberg preparerte det, og sendte det i posten sammen med nødvendige fotos til Rinnan-agenten i Gøteborg. Denne tok så fly til Barcelona.

Adresseavisen har ved henvendelse til politiets landssvikavdeling i Trondheim fått en del nærmere opplysninger om den agenten det her dreier seg om. Hans navn er ikke Einar Johannessen, men Torbjørn Birger Johan Johansen, født i Trondheim 21. oktober 1915, og hjemmehørende her. Dekknavnet «Bamsen» må han i tilfelle ha fått i Sverige. Iallfall har ingen agent i Rinnanbanden benyttet det dekknavnet.

## 78 000 landssviksaker

I løpet av de tre måneder som er gått siden de forrige oppgavene over landssvikoppjøret, er det avsagt dommer over ca 5000 personer, melder Vårt Land. I alt har 78 188 landssvikere nå fått sine saker endelig avgjort.

Pr. 1 mars i år er det innbetalt til Erstatningsdirektoratet 38,3 millioner kroner i erstatning, 32,9 millioner kroner i bøter og 27,9 millioner kroner i inndragning. Tilsammen 99,1 millioner kroner. I følge Erstatningsdirektoratets bokføring er landssvikerne dømt til å betale 54,8 millioner kroner i erstatning, 42,3 millioner kroner i bøter og 74,5 millioner kroner i inndragning. Tilsammen 171,6 millioner kroner.

*Arbeidsnotat  
21/3-98*

*Adviser i dom 2/9 - 1994*

## Tysk-tiden

To entreprenører fra Sør-Trøndelag er dømt til henholdsvis tre måneder og åtte måneders fengsel for byggearbeider for tyskerne under krigen. Samt tap av rettigheter i 10 år og bøter på henholdsvis 5000 kroner og 1000 kroner.

En kvinnelig angiver fra Trondheim er dømt til 60 dagers fengsel, samt rettighetstap i 10 år. Retten tok hensyn til tiltaltes dårlige helse.

*adresser*  
**Landssvikerne**  
**sendes hjem** *30/9-94*

Rio de Janeiro: Det norske konsulatet her meddeler at de ni norske landssvikerne som kom til Brasil med «Solbris», vil bli sendt til Norge. Båten, som også hadde to spanjere ombord, anløp for en tid siden øya Fernando Noronha, og ble brakt hit av en brasiliansk destroyer.

Konsul Jack Ayres uttaler at nordmennene vil bli sendt tilbake til Norge uten at de får gå i land i Rio de Janeiro.

**Tilbakeblikk**

Ved ODDVAR VALSTAD



For 50 år siden

**Landssvikere som har avsonet straffen og deres gjeninntagelse i arbeidslivet****Justisminister Gundersen om spørsmålet om rettsoppgjøret og straffutmålingen for frontkjemper som løslates på prøve**

Spørsmålet om å få landssvikere som har avsonet straffen inn i arbeidslivet igjen, har løst seg lettere enn man på forhånd ventet, uttaler justisminister Gundersen til NTB. For mange har det nok vært vanskelig, enn si umulig å komme tilbake akkurat til den gamle arbeidsplassen, eller til den gamle stillingen. Men i det store og hele har det ikke vært nødvendig for så svært mange å gå over fra et fag til et annet.

For visse grupper har vanskene imidlertid svære. Det gjelder f.eks. juristene, som det ikke har vært mulig å ta i rettslivets tjeneste igjen, og som det også ofte er umulig å anvende i administrasjonen. Det gjelder også lærere og prester. Antakelig har de fleste tidligere landssvikere i disse gruppene måttet søke å få arbeid utenfor sitt fag.

På spørsmål om de offentlige kontorer bør innta en mere velvillig holdning overfor tidligere landssvikere som har sonet sin straff, uttaler statsråden at også statsadministrasjonen følger de retningslinjer som Arbeidsgiverforeningen og Landsorganisasjonen er blitt enig om. For såvidt angår de private bedrifter. Men de unntakene som er nevnt, er nødvendig.

En person som i dag skal utøve statens autoritet, kan ikke være belastet med et tidligere landssvikersk forhold. Men i mere tilbaketrunkne stillinger, som ikke krever representasjon utad, og ikke direkte fører med seg noen myndighetsutøvelse, er det også i statstjenesten tatt inn ikke så få folk som har fått sitt forhold og har sonet sin straff.

Det kan nok være så at domstullagene i en viss utstrekning hadde en strengere tendens i de aller første tiden enn de senere har vist, fortsetter statsråden. Men i det svære antall saker som landssvikoppjøret omfatter, utgjør disse dommene et lite mindretall. En viss ujevnhet vil naturligvis måtte følge derav at landssviksakene - som alle andre rettssaker - jo er spredt på et betydelig antall domstoler og dommere. En kan ikke sentralisere alle saker i en instans. En kan heller ikke ordne det så at alle saker blir påanket til høyesterett. Det glemmes alt for ofte i diskusjonen.

Statsråden nevner to eksempler: Av to frontkjemper som under ellers like vilkår går inn i hirden og til fronten, dommes den ene til fem år, den andre til tre års tvangsarbeid. Det som imidlertid er det avgjørende ved utslaget, er f.eks. at den som fikk en dom på tre år, var 16 år da han, preget av miljøkrefter kom inn i hirden, mens den annen og voksen og vel utdannet, brøt med godt norsk miljø, og frivillig gikk inn i fiendens tjeneste.

Forskjellen i straffutmålingen i et slikt tilfelle er slett ikke urimelig. Men med de reservasjoner jeg her har tatt, sa statsråden, innrømmer jeg at det er en del dommere som synes å være for strenge etter den normalstandard som senere har festet seg.